

Immigració i delinqüència

Marcelo F. Aebi

PID_00189345

Els textos i imatges publicats en aquesta obra estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada (BY-NC-ND) v.3.0 Espanya de Creative Commons. Podeu copiar-los, distribuir-los i transmetre'ls públicament sempre que en citeu l'autor i la font (FUOC. Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya), no en feu un ús comercial i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca>

Índex

Introducció.....	5
Objectius.....	6
1. Immigrants i estrangers.....	7
2. Metodologia.....	10
3. Els immigrants com a infractors.....	13
4. Els immigrants com a víctimes.....	15
5. Aproximacions teòriques.....	19
6. Una perspectiva històrica.....	24
7. La immigració a l'Argentina a principis del segle XX.....	28
8. Política immigratòria i política criminal.....	30
Resum.....	37
Exercicis d'autoavaluació.....	41
Solucionari.....	43
Glossari.....	44
Bibliografia.....	45

Introducció

La història de la humanitat és, d'alguna manera, una història de migracions. L'instint de supervivència va conduir sovint els humans a abandonar la seva terra a la cerca de regions més pròsperes. Les migracions han promogut, i continuen promovent, barreges d'ètnies, de coneixements i de tradicions que no solament són enriquidores des del punt de vista cultural, sinó que també resulten essencials des del punt de vista biològic. En efecte, les migracions garanteixen la perennitat de l'espècie i eviten els perills de l'endogàmia, del descens i de l'envelliment de la població. Al mateix temps, la por a allò desconegut i la por als canvis semblen tan arrelats en l'ésser humà com l'instint de supervivència. Així, en general, l'estranger –encarnació del que és estrany, diferent, desconegut i portador de canvis socials– és rebut amb recel per les poblacions d'acollida. Històricament, l'opinió pública no ha dubtat a vincular l'augment de la població estrangera amb la decadència d'una civilització. Aquest raonament es pot observar, per exemple, quan s'esmenta entre les causes de la caiguda de l'Imperi Romà el fet que l'emperador Caracalla atorgués la ciutadania romana a tots els habitants de les províncies l'any 212. Avui dia, sovint es relaciona l'increment de la població estrangera amb el debilitament de les cultures locals i l'augment de la delinqüència.

En aquest mòdul, analitzarem detalladament la noció d'*immigrant*, ens interessarem per les dades empíriques disponibles sobre la seva implicació en la delinqüència i les seves experiències de victimització, presentarem les principals explicacions teòriques que han dominat el debat sobre la implicació en la delinqüència dels estrangers –i les situarem en el seu context històric– i analitzarem el cas de la immigració i la delinqüència a la República Argentina fa un segle, que presenta molts punts en comú pel que fa a delinqüència, però també diferències notòries quant a la integració dels immigrants.

Objectius

En els materials didàctics d'aquesta assignatura, l'estudiant trobarà les eines bàsiques per a assolir els objectius següents:

- 1.** Distingir correctament els immigrants dels estrangers i aplicar aquests coneixements en llegir la bibliografia criminològica sobre la relació entre immigració i delinqüència.
- 2.** Conèixer el problema de la victimització de les minories ètniques a Europa.
- 3.** Conèixer l'extensió de la sobrerrepresentació dels estrangers a les presons europees.
- 4.** Conèixer les principals explicacions teòriques que s'han proposat per explicar la delinqüència dels immigrants.
- 5.** Conèixer un model de política immigratòria alternatiu al que s'aplica actualment a l'Europa occidental.

1. Immigrants i estrangers

Bona part de les polèmiques que genera l'estudi de la relació entre immigració i delinqüència a Europa provenen d'una utilització incorrecta d'estadístiques i de conceptes. En efecte, en general es fa referència a una sèrie de xifres que es presenten com a representatives de la delinqüència dels immigrants, quan en realitat aquestes xifres es refereixen a la **delinqüència dels estrangers**.

Per exemple, s'afirma que els immigrants són responsables de l'augment de la delinqüència i es justifica aquesta afirmació presentant les xifres de detinguts estrangers a la presó. No obstant això, la categoria genèrica d'*estranjer* és polimòrfica i inclou persones que estan en situacions completament diferents.

Lectures recomanades

M. F. Aebi (2007). "Réflexions sur la notion d'immigrant et le respect de leurs droits". A: J. Hurtado Pozo (ed.). *La citoyenneté et le système de contrôle pénal* (pàg. 55-63). Friburg: Universitas Friburgensis; Mont-real: Centre International de Criminologie Comparée.

M. F. Aebi (2008). *Temas de criminología*. Madrid: Dykinson.

El *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans* (DIEC2) defineix un *estranjer* com:

"Persona natural d'un país diferent d'aquell on es troba".

Les estadístiques oficials de la delinqüència operacionalitzen aquest concepte comptabilitzant com a estranjer tot el qui no té la nacionalitat del país on es duu a terme la recerca. En la seva definició d'*immigrant*, el DRAE ens reenvia a *immigrar* i, sota aquest concepte, s'indica:

"Dicho del natural de un país: Llegar a otro para establecerse en él, especialmente con idea de formar nuevas colonias o domiciliarse en las ya formadas".

No obstant això, les estadístiques oficials de la delinqüència no utilitzen aquest concepte. En referir-se a la categoria genèrica d'estrangers, aquestes estadístiques inclouen una gran quantitat de persones que no tenen la intenció d'establir-se al país.

Aquest és el cas, per exemple, dels turistes, de les persones en trànsit o de les que es troben provisòriament al país per assistir a una reunió de feina, visitar amics o familiars o per executar una tasca determinada.

Fins i tot els textos científics europeus utilitzen sovint la denominació d'*immigrants*, amb probabilitat sota la influència de la gran quantitat de recerques nord-americanes dutes a terme en la primera part del segle XX, que recorrien apropiadament a aquest terme en estudiar els immigrants que s'havien establert en aquest país, que aplicava una política de foment de la immigració –les característiques de la qual estudiarem més endavant– per augmentar la població.

Tenint en compte el que s'ha dit anteriorment, considerem que cal distingir l'estudi de la relació entre **immigració i delinqüència** de l'estudi de la relació entre la **nacionalitat i la delinqüència**. Aquesta última relació constitueix en realitat una categoria àmplia, que es podria dividir en dues subcategories bàsiques:

- la delinqüència dels estrangers immigrants i
- la delinqüència dels estrangers no immigrants.

Per facilitar la lectura, denominarem la primera *delinqüència dels immigrants* i la segona, *delinqüència dels estrangers*. Aquesta distinció és crucial perquè, com veurem més endavant, l'explicació que es pot oferir d'ambdós fenòmens és necessàriament diferent. No obstant això, sovint es comet l'error d'aplicar explicacions que són vàlides per a l'estudi de la delinqüència dels immigrants en intentar explicar la delinqüència dels estrangers. D'altra banda, considerem que l'estudi dels delictes comesos pels estrangers s'ha de completar amb l'estudi dels delictes dels quals són víctimes, de la mateixa manera que ambdós fenòmens són analitzats en estudiar la població en general.

Tradicionalment, els investigadors s'han mostrat poc inclinats a classificar els estrangers en diferents categories. Aquesta reticència es pot explicar perquè aquest procediment es podria associar amb la tendència de les forces polítiques d'extrema dreta a distingir entre estrangers bons i estrangers dolents. És obvi que aquest no és el sentit amb el qual s'introdueixen aquí aquestes categories. L'objectiu és purament científic i s'intenta que el fenomen pugui ser estudiat amb rigor.

En aquesta perspectiva, proposem definir els **immigrants** com els estrangers que tenen 1) la intenció i 2) la possibilitat legal d'establir-se al país d'acollida.

Per oposició, els **estrangers no immigrants** corresponen a les persones que no presenten una o cap de les dues característiques.

Exemple

Es tracta de persones que es troben al país d'acollida però que, o bé no tenen ni la intenció ni la possibilitat d'establir-se en aquest país, o bé no tenen aquesta intenció malgrat que s'hi podrien establir legalment, o bé s'hi volen establir però no ho poden fer a causa de les lleis en vigor.

Com veiem, la categoria d'estrangers no immigrants inclou persones que es troben en situacions molt diferents, que convé diferenciar per a evitar dicotomies simplistes entre immigrants legals i il·legals. En aquest context, podem distingir:

1) **Immigració il·legal:** es tracta de les persones que es volen establir al país d'acollida, però que no tenen l'oportunitat de fer-ho. En general, això es deu a les restriccions imposades per les lleis d'immigració del país d'acollida.

2) **Turisme:** segons el DIEC2, el turisme consisteix en el "fet de viatjar per un país pel sol gust de conèixer-lo, per recreació". No obstant això, en el marc de la lògica criminològica de la nostra classificació, preferim donar importància en primer lloc a la **intenció de no establir-se al país**, la qual cosa implica una presència transitòria en aquest últim i, en segon lloc, als **motius d'aquesta estada**. En aquest context, es poden incloure dins d'aquesta categoria no solament les persones que es troben al país per recreació o plaer –entès en un sentit ampli, que inclou el plaer de retrobar-hi amics o familiars– sinó també les que hi són per motius laborals –per exemple, una reunió de feina o una conferència científica–, categoria que correspon a l'anomenat *turisme de negocis*.

3) **Turisme delictiu:** utilitzem aquesta denominació –proposada pel professor Pierre-Henri Bolle (2007)– per a incloure les persones que estiguin en un país amb la intenció de cometre delictes. En aquest cas, no solament la intenció d'establir-se al país amfitrió està absent, sinó que s'hi afegeix la intenció delictiva. Es pot tractar de tot tipus de delictes, inclosa la delinqüència comuna –delictes contra la propietat i delictes violents–, delinqüència organitzada –bandes que s'especialitzen en delictes determinats– o delinqüència econòmica, que inclou, per exemple, l'especulació financera i immobiliària.

Es pot observar que els treballadors temporals i les persones que han sol·licitat asil polític no apareixen expressament en aquestes categories. Pel que fa als primers, s'ha de considerar que es troben en una situació similar a la dels immigrants durant el període en el qual treballen legalment al país amfitrió. Quant a les segones, la seva posició depèn del resultat de la seva sol·licitud. Si aquesta és acceptada, entraran en la categoria d'immigrants; en canvi, si és rebutjada i les persones es queden al país, entraran en la categoria d'immigrants il·legals.

Lamentablement, en la majoria dels casos, les recerques disponibles no permeten distingir clarament aquestes categories d'estrangers. Les excepcions provenen de recerques recents basades en enquestes de delinqüència autorevelada.

Exemple

La Segona enquesta internacional de delinqüència autorevelada (ISR2-2), que pregunta als adolescents el seu lloc de naixement i el dels seus pares, i les estadístiques policials d'alguns països europeus, que distingeixen entre detinguts estrangers domiciliats al país i estrangers no domiciliats.

2. Metodologia

L'enquesta 2010 de l'estadística penal anual del Consell d'Europa –*Council of Europe Annual Penal Statistics* o SPACE (Aebi i Delgrande, 2012)– indica que la quantitat d'estrangers detinguts als centres penitenciaris de certs països de l'Europa occidental el 2010 és molt elevada.

A Espanya representen el 34% dels detinguts en l'Administració penitenciària nacional i el 44% dels detinguts en l'Administració penitenciària catalana, a França representen el 18% de la població penitenciària total, als Països Baixos el 21%, a Alemanya el 27%, a Itàlia el 37%, a Àustria el 46%, a Bèlgica el 41%, a Grècia el 57% i a Suïssa el 72% (CoE, 2003).

En la mesura que aquests percentatges són àmpliament superiors als percentatges d'estrangers a les poblacions generals respectives, es parla d'una **sobre-representació dels estrangers** a les presons europees.

No obstant això, abans d'intentar explicar aquests percentatges en l'apartat següent, és convenient esmentar alguns dels problemes metodològics inherents a aquest tipus d'anàlisi. Així, les recerques sobre immigració i delinqüència han posat en evidència que, per a calcular si la quantitat d'estrangers detinguts és proporcional a la quantitat d'estrangers en la població general, cal prendre en consideració diversos factors.

Per exemple, la presència de nombrosos estrangers il·legals introdueix distorsions que afecten la validesa d'aquests càlculs. D'una banda, els estrangers il·legals no solen estar inclosos en la quantitat d'estrangers censats en les estadístiques demogràfiques de cada país –cosa que comporta una disminució artificial d'aquesta quantitat–; de l'altra, molts d'aquests estrangers són detinguts per infraccions a les lleis sobre la immigració.

Lectures recomanades

D. Melossi (2003). "In a peaceful life: Migration and the crime of modernity in Europe/Italy". *Punishment and Society* (vol. 5, núm. 4, pàg. 371-397).

P. Tournier (1997). "Nationality, crime, and criminal justice in France". *Crime and Justice* (vol. 21, pàg. 523-551).

L. Wacquant (1999). "Suitable enemies: Foreigners and immigrants in the prisons of Europe". *Punishment and Society* (vol. 1, núm. 2, pàg. 215-222).

Això fa augmentar artificialment la quantitat d'estrangers considerats delinqüents, ja que aquestes infraccions no poden ser assimilades a les previstes en el Codi penal. A més, certes investigacions indiquen que són precisament els estrangers que no tenen la possibilitat legal d'establir-se al país els qui es troben més implicats en la delinqüència, fins al punt que seria més adequat parlar d'*immigració il·legal* i *delinqüència* que d'*immigració* i *delinqüència*.

S'hi afegeixen els estrangers implicats en el que hem denominat el **turisme delictiu**, en especial els membres de xarxes criminals transfrontereres –implícades, per exemple, en el narcotràfic, la sostracció de vehicles, la prostitució o

Població penitenciària

Assenyallem que, en tots els casos, la població penitenciària inclou tant les persones en detenció provisòria com les persones condemnades.

Lectura recomanada

M. Barbagli (1998). *Immigrazione i criminalità in Italia*. Bolonya: Il Mulino.

l'organització de la immigració il·legal– que no tenen la més mínima intenció d'establir-se en aquest país. Repetim llavors que resulta erroni utilitzar la categoria genèrica d'*estrangers* en lloc de la categoria específica d'*immigrants* per a determinar si hi ha o no una sobrerrepresentació d'aquests últims entre els delinqüents. No obstant això, les estadístiques produïdes per la gran majoria de les administracions públiques no permeten determinar de manera adequada les diferents categories d'estrangers.

A això cal afegir que la utilització del criteri de la nacionalitat per a definir la condició de ciutadà nacional o estranger presenta certs inconvenients. En efecte, a països que apliquen el *ius sanguini* –és a dir, l'àmplia majoria dels països de l'Europa occidental– és possible trobar persones que resideixen des de fa dues o tres generacions al territori nacional sense haver adquirit la nacionalitat i, al revés, hi ha persones que no han residit mai en aquest territori però que tenen la nacionalitat perquè són descendents –fills, néts o besnéts– de persones que la tenien. Així mateix, s'ha assenyalat que els membres de les forces policials tenen tendència a interpel·lar més sovint els membres de minories ètniques que els ciutadans autòctons i que els jutges els apliquen penes més llargues que als autòctons.

Lectures recomanades

J. Junger-Tas (1997). "Ethnic Minorities and Criminal Justice in the Netherlands". *Crime and Justice* (vol. 21, pàg. 257-310).

P. Tournier (1997). "Nationality, crime, and criminal justice in France". *Crime and Justice* (vol. 21, pàg. 523-551).

A més, sovint els estrangers són retinguts a la presó preventiva perquè les autoritats encarregades de la instrucció penal consideren que presenten un risc de fugida més elevat que en el cas dels autòctons. En conseqüència, per a nivells de delinqüència idèntics entre nacionals i estrangers, aquests últims estaran sempre sobrerrepresentats en els indicadors oficials de la delinqüència, és a dir, en les estadístiques policials, judicials i penitenciàries.

Assenyalem també que les recerques empíriques han assenyalat sistemàticament que el perfil típic del delinqüent és el d'un jove home que viu en un barri desfavorit d'una gran ciutat. Aquest perfil correspon al de la majoria dels immigrants i, en particular, al dels seus fills.

Finalment, la recerca que presentarem en l'apartat 4 indica que les minories ètniques són víctimes de delictes amb molta més freqüència que els ciutadans autòctons d'un país i que bona part d'aquests delictes no són denunciats a la policia. En la mesura que alguns dels autors d'aquests delictes –en especial els que tenen una motivació racial– són ciutadans autòctons, cal concloure que el percentatge d'aquests últims està subestimat en les estadístiques penitenciàries.

Vegeu també

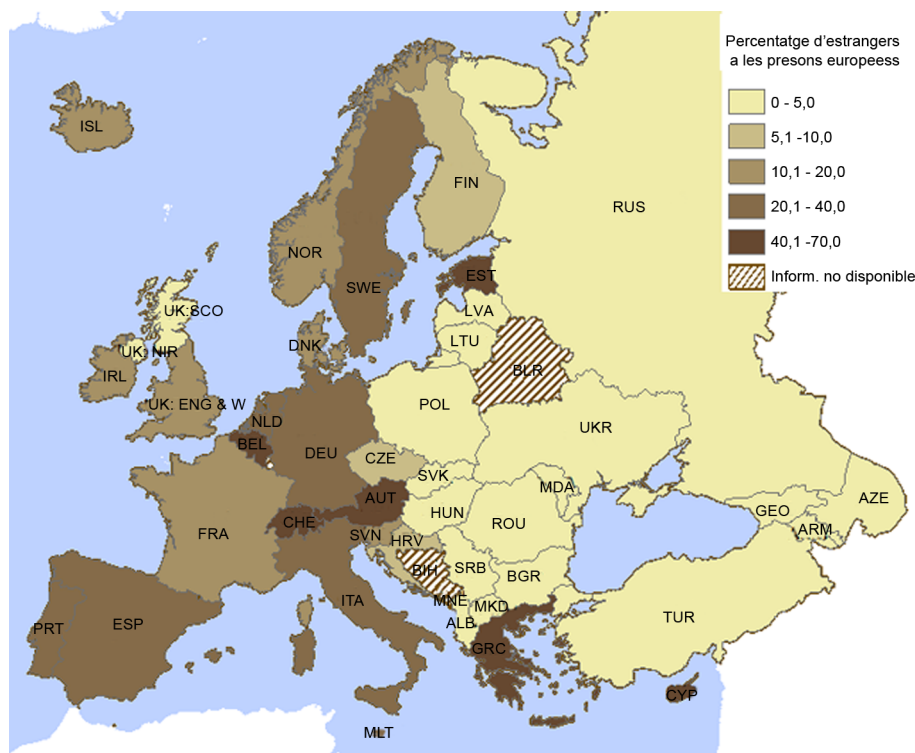
Vegeu l'apartat 4: "Els immigrants com a víctimes".

Com veiem, les dificultats metodològiques que es presenten en estudiar la relació entre immigració i delinqüència són múltiples i s'han de prendre en consideració en interpretar les dades disponibles, que presentem amb detall en l'apartat següent.

3. Els immigrants com a infractors

En la figura 1 presentem la distribució dels presoners estrangers a les institucions penitenciàries europees el 2006.

Figura 1. Percentatge global de presoners estrangers (inclosos aquells en detenció provisoria) als països europeus el 2006

Font: adaptat d'Aebi i Delgrande (2007)

Analizant aquestes dades, Delgrande i Aebi (2010) assenyalen que en la majoria dels països de l'Europa central i oriental, el percentatge de presoners estrangers és molt baix (inferior al 5%); per contra, les taxes són moderades o altes a l'Europa occidental. De fet, amb l'excepció d'Estònia, la línia divisòria coincideix amb l'antic teló d'acer. La distribució observada en el mapa el 2006 és representativa de la situació als països de l'Europa occidental des de l'any 2000 fins a l'actualitat (les últimes dades fiables disponibles corresponen al 2010).

El percentatge mitjà dels presos estrangers a Europa és del 20,3%. Dels quaranta-sis països del mapa europeu, la meitat estan per sota del límit del 10% de reclusos estrangers. Set països presenten un percentatge més gran comprès entre el 20% i el 40% (els Països Baixos, Alemanya, Itàlia, Espanya, Portugal, Suècia, Malta) i una cinquena part de tots els països tenen taxes compreses entre el 40% i el 70% (Estònia, Bèlgica, Àustria, Xipre, Grècia, Suïssa, Luxemburg, Andorra, Mònaco).

És interessant advertir que, curiosament, a excepció d'Estònia, els Països Baixos, Espanya i Portugal, a aquest últim grup de països pertanyen els que tenen les taxes de reclusió més baixes d'Europa (Aebi i Stadnic, 2007, pàg. 31).

Una explicació plausible és que els països amb un nombre de presos estrangers elevat utilitzen menys la presó per als nacionals i adopten, per exemple, mesures alternatives per als seus ciutadans però no per als estrangers, que rares vegades tenen els requisits necessaris per a beneficiar-se d'aquestes mesures.

De la mateixa manera, els països amb els percentatges més alts es troben disseminats en diferents àrees geogràfiques de l'Europa occidental, la qual cosa revela l'absència d'una tendència general. D'altra banda, és interessant assenyalar que els països amb el percentatge més elevat de presoners estrangers tenen com a característica comuna una grandària més aviat modesta. Una possible explicació és que el control social —formal i informal— es pot exercir d'una manera més estricta a països petits.

Estònia

La situació particular d'Estònia està seriosament afectada per decisions polítiques. Després de la caiguda de la Unió Soviètica, Estònia ha estat, de fet, un dels pocs estats de l'antiga URSS a triar criteris de selecció molt estrictes i de base ètnica per a la concessió de la ciutadania (Park, 1994). Per això, moltes persones d'origen rus nascudes a Estònia són avui considerades estrangeres. De fet, més de la meitat dels presos estrangers estonians són russos.

Una variable important en l'estudi de les estadístiques sobre els presoners estrangers concerneix la seva **condició jurídica**. En particular, cal distingir entre els imputats (que estan esperant una sentència definitiva) i els condemnats. A Europa, molts dels països amb un percentatge alt de presoners estrangers tenen entre aquests una quantitat considerable de persones que encara no han estat condemnades.

Per exemple, el 2006, a Itàlia, el 73,4% dels estrangers eren imputats i el 26,6% condemnats, mentre que, per als nacionals, aquests percentatges eren, respectivament, del 48,6% i del 51,4%. En canvi, a Espanya, el 38,9% eren imputats mentre que entre els nacionals el percentatge era del 16,7%. De mitjana, més d'un terç dels estrangers a la presó als països europeus eren imputats, mentre que entre els nacionals eren solament una cinquena part¹ (Delgrande i Aebi, 2010).

⁽¹⁾Aquesta diferència es podria deure al fet que les alternatives a la presó preventiva abans de la condemna concedides als nacionals s'apliquen menys als estrangers

En resum, la sobrerrepresentació dels estrangers a la presó és un problema que concerneix únicament els països de l'Europa occidental.

Aquests països es caracteritzen també perquè presenten els nivells socioeconòmics més elevats i unes lleis molt estrictes en matèria d'immigració per a totes les persones que no siguin ciutadanes de la Unió Europea. No obstant això, els estrangers no han de ser estudiats com a autors d'infraccions, sinó també com a víctimes, tal com veurem en el proper apartat.

4. Els immigrants com a víctimes

El juny del 2006, l'Agència per als Drets Fonamentals de la Unió Europea (FRA, per les sigles en anglès: European Union Agency for Fundamental Rights) va iniciar el projecte que faria desenvolupar l'Enquesta de la Unió Europea sobre les minories i la discriminació (EU-MIDIS, *European Union Minorities and Discrimination Survey*). En el marc d'aquest projecte, es va dur a terme una enquesta pilot i una primera enquesta, que detallem a continuació d'acord amb la síntesi feta per Aebi i Linde (2010).

L'enquesta pilot comandada per la FRA es va dur a terme en sis estats membres de la Unió Europea sota el títol *Experiències de victimització i actuació policial entre les minories ètniques i els immigrants (Ethnic minorities and immigrants' experiences of criminal victimisation and policing)*. Se la coneix també com a *Enquesta pilot de la FRA sobre victimització de les minories ètniques i immigrants (FRA's Pilot Victim Survey on Ethnic Minorities and Immigrants)*. Per facilitar la lectura, en la resta d'aquest mòdul ens hi referirem com a *estudi pilot EU-MIDIS*, ja que aquest és el nom de l'enquesta que es va dur a terme a partir d'aquest estudi.

Els països participants en l'estudi pilot van ser Àustria, Bèlgica, Bulgària, Itàlia, Romania i Eslovàquia. L'enquesta pilot pretenia contrastar diferents marcs de mostreig i també l'administració del qüestionari a certs grups d'immigrants i minories ètniques en cada estat membre. S'intentava també establir si una enquesta d'aquest tipus es podia estendre satisfactòriament als vint-i-set països de la Unió Europea. El treball de camp es va dur a terme entre finals del 2006 i principis del 2007, i els resultats es van posar a disposició de la FRA al maig del 2007.

Per a l'estudi pilot es van entrevistar els grups següents a cada país participant (entre parèntesis s'indica la grandària total de la mostra):

- **Àustria:** turcs, exiugoslaus ($N = 700$).
- **Bèlgica:** turcs, nord-africans, italians ($N = 499$).
- **Bulgària:** gitanos, turcs ($N = 900$).
- **Itàlia:** albanesos, nord-africans, romanesos ($N = 603$).
- **Romania:** gitanos, hongaresos ($N = 600$).
- **Eslovàquia:** gitanos, hongaresos ($N = 605$).

La selecció de la mostres es va fer mitjançant dos procediments: **marcatge aleatori** de números telefònics amb enumeració orientada (*RDD and focused enumeration*) i **itinerari aleatori** en conglomerats seleccionats (*random route cluster sampling*). La tècnica de l'RDD amb enumeració orientada consisteix a seleccionar els números de telèfon aleatòriament, però retenir per a la mostra únicament les llars on quan es telefona es constata que hi resideix almenys una persona dels grups ètnics seleccionats. La tècnica de l'itinerari aleatori en conglomerats consisteix a seleccionar un conglomerat (*cluster sampling*), que consistia en aquest cas en una zona geogràfica, i fer després un itinerari aleatori a peu a partir d'una adreça (*random route*, també conegut com a *random walk*). En tots els països, les entrevistes es van fer cara a cara i l'entrevistador es va encarregar d'introduir les respostes en el qüestionari.

El qüestionari de l'enquesta pilot va ser desenvolupat per un grup d'experts a partir dels qüestionaris de l'ICVS (i l'EU ICS) i l'Eurobaròmetre, als quals es van incorporar preguntes noves, necessàries per a una enquesta sobre minories ètniques. A tall d'exemple, s'hi van afegir preguntes sobre experiències amb les detencions i els controls policials; també es va preguntar si hi havia algun indici que una experiència de victimització hagués estat motivada per raons racials o ètniques, per exemple si s'havia utilitzat llenguatge racista o religiosament ofensiu. Al mateix temps, l'ICVS i l'EU ICS es van utilitzar per a obtenir un grup de control de la població majoritària amb el qual comparar els resultats de l'estudi pilot sobre immigració i minories ètniques.

Els resultats positius obtinguts amb l'enquesta pilot van permetre que el grup d'experts de la FRA finalitzés el qüestionari i organitzés una enquesta a escala europea, que va adoptar el nom d'*EU-MIDIS*. Es tracta d'una enquesta feta amb una mostra d'immigrants, minories ètniques i grups nacionals minoritaris, als vint-i-set estats membres de la Unió Europea. L'enquesta se centra en les experiències de victimització i discriminació d'aquests grups i va ser duta a terme entre maig i novembre del 2008.

La mostra incloïa homes i dones de, com a mínim, setze anys que:

- a) s'identifiquessin a ells mateixos com a pertanyents a algun dels grups d'immigrants, minories ètniques o grup nacional minoritari seleccionats per a la mostra en cada estat membre,
- b) fes almenys un any que residissin a l'estat membre on es feia l'enquesta, i
- c) parlessin prou bé l'idioma nacional (o un dels idiomes nacionals) de l'estat per a mantenir una xerrada senzilla amb l'entrevistador.

A cada llar on hi havia persones pertanyents a algun dels grups estudiats, es va convidar fins a tres persones a participar en l'enquesta.

L'objectiu era obtenir una mostra de 500 persones de cadascun dels grups vulnerables. En tretze països es van seleccionar dos grups per a l'enquesta, en onze països se'n va seleccionar solament un i en tres països se'n van seleccionar tres. Amb l'objectiu d'obtenir informació de referència sobre les detencions i els controls policials, en deu països es va entrevistar també una mostra addicional d'un mínim de 500 persones de la població majoritària que residia a la mateixa àrea que la població minoritària. D'aquesta manera, també es van entrevistar 5.068 persones procedents de la població majoritària.

El procés de mostreig per a l'EU-MIDIS va utilitzar una estratègia dual; es pretenia cobrir les ciutats més grans, incloses les ciutats capitals, on resideixen en general la majoria dels grups minoritaris, però es va adaptar també la metodologia per cobrir els països on aquests grups resideixen principalment a zones rurals i els estats membres (principalment els de talla reduïda) que no disposen d'un únic centre urbà més gran. Així es van adoptar quatre tipus de mostreig:

- a) a ciutats i àrees metropolitanes: itinerari aleatori amb enumeració orientada (RR amb FE, *random route sampling with focused enumeration*);
- b) mostreig aleatori a partir del registre d'habitants;
- c) mostra nacional basada en un itinerari aleatori amb enumeració orientada (RR amb FE), i
- d) mostreig a partir d'una xarxa de contactes (NS, *network sampling*). En cada estat, es va utilitzar únicament un d'aquests tipus de mostreig.

Els percentatges de respostes més elevats amb les estratègies *a*, *b* i *c* van ser obtinguts amb els grups següents: asiàtics a Xipre (89%); romanesos a Itàlia (69%); brasilers a Portugal (67%); gitanos a Eslovàquia (61%); nord-africans a Itàlia (61%); albanesos a Itàlia (60%); gitanos a la República Txeca (58%). En canvi, els percentatges més baixos (inferiors al 20%) amb les estratègies *a*, *b* i *c* van ser obtinguts amb els grups següents: somalis a Finlàndia (17%); sud-americans a Espanya (17%); bosnians a Eslovènia (18%). El percentatge de respostes més elevat (58%) va ser obtingut amb mostres de tipus *c* en utilitzar l'itinerari aleatori amb enumeració orientada a escala nacional a zones amb una densitat alta de població indígena minoritària, principalment gitanos. En aquest context, tant a Bulgària com a Polònia, es va sol·licitar a determinades persones que actuessin com a facilitadores del treball de camp –per exemple, líders de la comunitat o altres persones de confiança– per contactar amb els grups de participants potencials. De mitjana no hi va haver diferències significatives entre les mostres nacionals basades en registres d'habitants (tipus *b*, amb un percentatge de respostes del 31%) i les mostres urbanes basades en itinerari aleatori amb enumeració orientada (tipus *a*, 38%). Les mostres de tipus *d*, recollides en situacions generades per l'entrevistador, van obtenir el segon percentatge de respostes més elevat (54%) (Aebi i Linde, 2010).

Resumint els resultats principals d'aquesta recerca amb relació a la victimització delictiva de les minories ètniques, la FRA (2009b) indica el següent:

“Una de cada cuatro personas pertenecientes a una minoría fue víctima de un delito al menos en una ocasión durante los doce meses anteriores a la encuesta. Los mayores niveles de victimización en general fueron experimentados por los africanos subsaharianos (33%) seguidos de cerca por los romaníes (32%). Se llevó a cabo una comparación tentativa entre el porcentaje de la población mayoritaria víctima de delitos contra la propiedad y agresiones (procedente de la Encuesta Europea sobre Delincuencia y Seguridad) y el mismo porcentaje entre las minorías (procedente de la encuesta UE-MIDIS). Los resultados indican que, de media, las minorías son víctimas de robos personales y agresiones o amenazas con más frecuencia que la mayoría. En otras palabras, un importante número de personas pertenecientes a minorías, a pesar de ser calificadas a menudo de delincuentes, también son víctimas de la delincuencia y necesitan asistencia, protección y apoyo. Por ejemplo, se observó una tasa de incidencia de agresiones o amenazas muy alta en Finlandia entre los encuestados somalíes, a saber, 74 incidentes por cada 100 personas encuestadas. A continuación vienen Italia con 44 incidentes por cada 100 encuestados norteafricanos y la República Checa con 42 incidentes por cada 100 encuestados romaníes. Asimismo se registraron altas tasas de incidentes en Polonia, Dinamarca, Grecia y Hungría” (FRA, 2009b).

A això s'afegeix que entre el 57% i el 74% dels incidents d'agressions o amenaces no van ser denunciats a la policia, tot i que entre el 60% i el 75% d'aquests actes van ser qualificats com a greus per les víctimes. Per exemple, el 70% dels enquestats turcs víctimes d'assalt o amenaces van considerar que aquests incidents eren greus, però solament el 26% els va denunciar a la policia. D'altra banda, el percentatge de casos d'assetjament no denunciats a la policia varia entre el 75% i el 90%. La principal raó invocada per a no denunciar aquests tres actes (agressions, amenaces i assetjament) va ser que no consideraven que la policia pogués fer-hi res (FRA, 2009a).

Pel que fa a les experiències de discriminació en nou esferes de la vida (a la feina, a l'escola, als establiments públics, als centres de salut i serveis socials, entre d'altres), les persones d'ètnia gitana són les més afectades. Una de cada dues persones d'aquesta ètnia manifesta haver estat discriminada a causa del seu origen ètnic en els últims dotze mesos. Aquest percentatge és del 41% per a les persones d'origen subsaharià i del 36% per a les persones originàries del nord d'Àfrica.

Com hem vist, les minories ètniques són víctimes d'infraccions més sovint que els grups majoritaris de la població i la majoria d'aquestes victimitzacions no arriben al coneixement de la policia.

La sobrerrepresentació de les minories ètniques, que inclouen immigrants i estrangers, es pot explicar a partir de la teoria de l'estil de vida (Hindelang, Gottfredson i Garofalo, 1978). En efecte, la majoria d'aquestes persones s'exposen a situacions de risc més sovint que els ciutadans autòctons, principalment perquè solen viure als barris més degradats de la ciutat. D'altra banda, molts –i en particular els immigrants il·legals– són víctimes propícies en el sentit donat a aquesta expressió per la teoria de les activitats rutinàries (Cohen i Felson, 1979; Felson i Boba, 2010). En efecte, la seva situació precària al país d'acollida

redueix les probabilitats que denunciïn les victimitzacions patides, en especial en el cas dels immigrants il·legals, que podrien ser expulsats del país si la seva presència fos posada en evidència mitjançant un procediment penal.

Després d'haver presentat en aquest apartat les teories explicatives de la victimització dels immigrants, en l'apartat següent ens ocuparem de les que s'ocupen de la seva implicació en la delinqüència, que han estat, sens dubte, les que més crítiques han rebut.

Victimització dels turistes

Pel que fa a la victimització dels turistes, les recerques empíriques constaten també que aquests presenten taxes de victimització molt superiors a les dels autòctons per motius que també s'expliquen per l'estil de vida que desenvolupen durant les vacances (Aebi i Mapelli, 2003).

5. Aproximacions teòriques

La relació entre immigració i delinqüència ha constituït tradicionalment un dels subjectes d'estudi preferits de la criminologia, i la majoria de les investigacions sobre aquest tema intenten provar la hipòtesi que postula que els **immigrants cometen més delictes que els autòctons**.

A la fi del segle XIX –és a dir, quan sorgeix la criminologia científica²–, els criminòlegs es van interessar per la delinqüència dels europeus que partien cap al continent americà; després de la Segona Guerra Mundial, es van interessar per la delinqüència dels europeus del sud que partien cap al nord d'Europa; en l'actualitat, l'interès s'ha desplaçat cap als ciutadans de països perifèrics que s'instal·len als països centrals.

⁽²⁾Segons la terminologia de Pina-tel (2001, pàg. 17).

Lectures recomanades

F. Ferracuti (1968). "European migration and crime". A: M. I. Wolfgang. *Crime and culture: Essays in honor of Thorsten Sellin* (pàg. 189-219). Nova York: Wiley.

Vegeu especialment les col·leccions d'articles compilades per:

I. H. Marshall (ed.) (1997). *Minorities, migrants and crime: Diversity and similarity across Europe and the United States*. Londres: Sage.

M. Tonry (ed.) (1997). "Ethnicity, crime and immigration: Comparative and cross-national perspectives". *Crime and Justice* (vol. 21). Chicago: University of Chicago Press.

I també el número 5/4 de la revista *Punishment and Society* (2003).

De manera esquemàtica, les explicacions de la sobrerrepresentació dels immigrants en els sistemes penals dels països d'acollida es poden classificar en dos grans corrents antitètics acompanyats, lògicament, de nombroses posicions eclèctiques.

- El primer corrent –inspirat per la teoria de l'etiquetatge– sosté que aquesta sobrerrepresentació és producte del funcionament selectiu del sistema de justícia penal, és a dir, que es tractaria d'una construcció social que no reflecteix la implicació real dels immigrants en la delinqüència.
- El segon corrent sosté, en canvi, que aquesta sobrerrepresentació tradueix una implicació diferencial dels immigrants en la delinqüència, és a dir, que aquests cometen més delictes que els autòctons. Subsegüentment, aquest segon corrent es divideix entre els qui sostenen que la correlació entre immigració i delinqüència es deu a la posició precària dels immigrants en la societat d'acollida i els qui sostenen que es deu a diferències culturals entre immigrants i autòctons.

Vegeu també

Vegeu l'apartat 4: "Els immigrants com a víctimes".

Implicació diferencial dels immigrants en la delinqüència

Les versions moderades sostenen que aquesta implicació no és directament proporcional a la quantitat d'estrangers identificats com a delinqüents pel sistema de justícia penal. No obstant això, consideren que fins i tot controlant les variables externes a la relació estudiada –com les que hem enumerat anteriorment– els estrangers continuen estant més implicats que els autòctons en la delinqüència.

Interpretada literalment i portada fins a les seves últimes implicacions lògiques, l'explicació basada en les diferències culturals hauria de conduir a la hipòtesi següent: “tots els immigrants haurien d'estar més implicats en la delinqüència que els autòctons”; en canvi, una interpretació menys radical –però més procliu a manipulacions de tot tipus– sostindria que aquest fenomen solament afectaria certes categories d'immigrants. La mal-leabilitat d'aquesta última hipòtesi l'ha transformat en la preferida del públic i de bona part dels investigadors. En efecte, aquesta hipòtesi és declinable segons totes les cultures, religions, països, regions, races, ètnies i categories imaginables. La clau rau en la definició de **cultura retinguda**. D'aquesta manera, es pot oposar la cultura rural a la cultura urbana, la cultura del nord a la del sud, la cristiana a la islàmica, la del treball a la de la vagància, entre d'altres. Qualsevol particularitat d'un nouvingut al si d'un grup organitzat de persones –ja sigui un país, una regió, una ciutat, un barri o un simple grup d'amics– es podria atribuir així a una diferència cultural.

En suma, es tracta de la coartada perfecta per a l'etnocentrista que s'amaga en cadascun de nosaltres.

Amb probabilitat això explica per què, malgrat les crítiques pertinents que li van ser dirigides, la teoria del conflicte de cultures, elaborada per Sellin el 1938, reapareix cada vegada que cal explicar la delinqüència en contextos multiculturals. No obstant això, aquesta teoria té el seu taló d'Aquil·les:

“En la versió de Sellin (1938/1984), la teoria del conflicte de cultures es basa en l'*axioma* que la llei penal és infinitament variable d'una cultura a una altra i d'una època a una altra, i que cada individu està perfectament socialitzat en el seu grup de referència i ha interioritzat totes les normes. [...] Com indica Kornhauser (1978, pàg. 183) en la seva brillant crítica d'aquesta teoria, tot individu educat en una sola cultura i habituat a un sol codi de normes morals llavors s'hauria de comportar sempre de conformitat amb aquestes normes; inversament, qualsevol violació d'una norma social s'explicaria sempre per la presència d'un conflicte de cultures. Al cap i a la fi, no hi hauria delictes sense pluralisme cultural” (Killias, Aebi i Kuhn, 2012, pàg. 177-178).

A *contrario sensu*, portada fins a les últimes conseqüències, aquesta teoria permetria explicar *a posteriori* pràcticament qualsevol comportament delictiu. N'hi hauria prou de triar una definició de *cultura* que permeti establir algun tipus de diferència cultural entre l'autor i la víctima. Evidentment, la teoria esdevindria llavors infalsable i, en conseqüència, quedaria fora del terreny de la ciència.

No obstant això, l'èxit relatiu de la teoria de Sellin (1938) admet una segona lectura quan es pren en consideració el context històric en el qual va ser formulada. En efecte, aquesta teoria va permetre reemplaçar el concepte de **raça**, que havia dominat el debat (pseudo)científic fins a la Segona Guerra Mundial, pel concepte molt més mal·leable –i políticament correcte– de **cultura**. D'aquesta manera, els immigrants van poder continuar essent considerats més proclius a la delinqüència que els autòctons, però es va poder racionalitzar aquest fenomen sense recórrer als arguments racistes que havien estat utilitzats fins llavors. És convenient, per tant, col·locar aquesta perspectiva teòrica en el seu context històric, tal com farem en l'apartat següent.

No obstant això, abans d'acabar aquest apartat, ens aturarem en el cas particular dels immigrants il·legals i el dels immigrants legals de primera i segona generació.

La situació dels **immigrants il·legals al país d'acollida** no es pot comparar amb la dels immigrants perquè, com hem assenyalat, no tenen l'oportunitat d'establir-se legalment al país. En conseqüència, el seu pla de vida és completament diferent dels immigrants i els nadius. De fet, els immigrants il·legals es troben en una situació d'inestabilitat permanent que els impedeix desenvolupar projectes a llarg termini (Killias, Aebi i Kuhn, 2012, pàg. 173-175). Com que no poden obtenir contractes de feina legals, solament poden treballar en l'economia submergida (feina en negre). En conseqüència, reben salaris baixos, no tenen accés a la Seguretat Social ni a una assegurança de desocupació, no poden cotitzar per a la jubilació, han de viure a barris desfavorits i solament poden oferir als seus fills –en cas que els tinguin–, una educació escolar de qualitat inferior a la que poden oferir els nadius.

En aquestes condicions, resulta lògic esperar que les probabilitats d'implicar-se en la delinqüència siguin més grans per als immigrants il·legals que per als immigrants legals i els nadius.

En efecte, la delinqüència produeix en general beneficis a curt termini i aquestes persones es troben en una situació que els obliga a pensar a curt termini.

Per això, no sorprèn que la recerca de Barbagli (1998) a Itàlia hagi trobat una correlació entre la immigració il·legal i la delinqüència. A Suïssa, el nombre estimat d'immigrants il·legals és de 90.000 (Longchamp i altres, 2005). Si solament l'1% d'aquestes persones fos enviat a presó, la població carcerària que actualment és d'uns sis mil reclusos augmentaria més del 15%.

En aquest context, se sol esmentar que la solució seria expulsar immediatament els estrangers que cometin delictes, però se sol oblidar que, en molts casos, la decisió d'expulsió no es pot executar, ja sigui perquè no es pot establir amb certesa el país d'origen, ja sigui perquè aquest país s'oposa a rebre persones expulsades per la força.

Lectura recomanada

Pel que fa a la influència de la decisió d'expulsió sobre la reincidència dels estrangers, vegeu:

E. **Montero Pérez de Tudela** (2008). *La délinquance des étrangers: criminalité, récidive et les facteurs influençant le retour en prison*. Tesis doctoral en criminologia presentada a l'Institut de Criminologia i Dret Penal de l'Escola de Ciències Criminals de la Universitat de Lausana.

Finalment, pel que fa als immigrants legals, els investigadors solen distingir entre els de primera i els de segona generació (Killias, Aebi i Kuhn, 2012, pàg. 180-184).

Els **immigrants de primera generació** són els que han nascut a l'estranger i s'estableixen al país d'acollida quan ja són joves o adults. Els **immigrants de segona generació** són els fills dels primers i ja han nascut al país d'acollida.

En general, quan el mercat de treball ofereix prou llocs de treball, la primera generació d'immigrants no se sol diferenciar dels autòctons quant a la implicació en la delinqüència. Per a explicar aquest fenomen se sol aplicar el concepte de *privació relativa*. En aquest context, es pren en consideració que la majoria dels immigrants abandonen els seus països per motius econòmics. En conseqüència, quan la seva situació econòmica al país amfitrió és millor que la que tenien al país d'origen, tenen tendència a considerar-la positiva, tot i que sigui inferior a la que tenen en general els autòctons.

La situació és diferent per als fills d'aquests immigrants, és a dir, per a la **segona generació**. El punt de comparació per a aquests nens ja no és al país d'origen dels pares, sinó al país on han crescut. No obstant això, sovint solen créixer en condicions desavantatjoses respecte als seus iguals de pares nadius. En efecte, els salaris dels pares immigrants solen ser relativament baixos. En conseqüència, els seus fills sovint viuen en barris desfavorits on troben més ocasions de cometre delictes i de conèixer iguals desviats, i on el nivell de control social és inferior que en altres barris i les escoles són de qualitat inferior. Sovint, els seus pares no dominen l'idioma del país d'acollida, la qual cosa augmenta les probabilitats de fracàs escolar. A més, en disposar de recursos econòmics limitats, estan més exposats a situacions de tensió i tot aquest conjunt de circumstàncies afavoreix que siguin més fàcilment etiquetats com a conflictius o problemàtics. Com veiem, les teories sobre la delinqüència juvenil que presentem en el mòdul 1 expliquen a la perfecció la situació de risc en la qual es troben els adolescents immigrants de segona generació. Per aquest motiu, no sorprèn que sovint les recerques empíriques indiquin que els adolescents immigrants presenten taxes de delinqüència superiors a les dels nadius. En conseqüència, resulta indispensable que els països d'acollida implementin polítiques socials que afavoreixin la integració d'aquests adolescents.

Lectures recomanades

Per una revisió de les recerques empíriques amb adolescents immigrants, vegeu **Killias, Aebi i Kuhn** (2012, cap. 4).

Per a una revisió general de la bibliografia sobre immigració i delinqüència, vegeu:

E. Montero Pérez de Tudela (2008). *La délinquance des étrangers: criminalité, récidive et les facteurs influençant le retour en prison*. Tesi doctoral en criminologia presentada a l'Institut de Criminologia i Dret Penal de l'Escola de Ciències Criminals de la Universitat de Lausana.

6. Una perspectiva històrica

Tal com hem anticipat, per a entendre l'auge de la **teoria del conflicte de cultures**, cal situar-la en el seu context històric. Fins a la Segona Guerra Mundial, el debat sobre la influència de la raça sobre la delinqüència va tenir lloc en àmbits molt diversos. A escala internacional, Scarzanella (2002, pàg. 183) assenyala que en les conferències del moviment eugenista panamericà –que havien tingut lloc a l'Havana el 1927 i a Buenos Aires el 1934– hi havia dues posicions antagòniques:

- la primera, sostinguda pels llatinoamericans –amb excepció dels cubans–, donava suport a un eugenisme moderat i considerava positiva la barreja de races;
- la segona, sostinguda pels nord-americans, preconitzava la selecció racial dels immigrants, l'esterilització col·lectiva i considerava negativa la barreja de races.

Lectures recomanades

El desenvolupament del moviment eugenista a Llatinoamèrica va ser estudiat detalladament per:

N. L. **Stepan** (1991). *The hour of eugenics: Race, gender and nation in Latin America*. Ithaca: Cornell University Press.

L. **Mucchielli** (2000) ha estudiat el moviment eugenista i la seva relació amb la criminologia a França durant el període 1870-1914.

Aquesta última s'inspirava en gran manera en els treballs de Charles Benedict Davenport (1910 i 1911), el qual havia fundat el 1910 l'Oficina de Registres Eugènics (*ERO* per les sigles en anglès, d'*Eugenics Records Office*) i havia acumulat en aquesta institució una massa d'informació enorme per a l'estudi de l'eugenisme.

Lectura recomanada

Per a una presentació de la història de l'ERO i de les principals idees de Davenport, vegeu:

G. E. **Allen** (1986). *The Eugenics Record Office at Cold Spring Harbor, 1910-1940: An Essay in Institutional History*. Osiris, 2nd Series (vol. 2, pàg. 225-264).

Davenport (1910 i 1911) creia que les tendències a la pobresa i a la delinqüència eren hereditàries, sostenia que els europeus del nord eren més intel·ligents que els del sud i els de l'est, s'oposava als matrimonis interracials i recomanava introduir límits a la immigració als Estats Units. El seu deixeble Harry Laughlin va ser l'expert científic triat pel Comitè d'Immigració i Naturalització del Congrés nord-americà, presidit pel republicà Albert Johnson, per a testimoniar sobre l'eugenisme. Aquest Comitè va impulsar la promulgació el 1924 de la *Johnson Act*, una llei que va limitar notòriament la immigració als Estats

Units. La *Johnson Act* establia un sistema de quotes per nacionalitat –per a cada país europeu, la quota corresponia al 2% de les persones nascudes en aquest país i establertes als Estats Units segons el cens de 1890– que afavoria la immigració dels països del nord-oest d'Europa. A més, aquesta llei va prohibir la immigració des d'aquells països els ciutadans dels quals no eren elegibles per sol·licitar la nacionalitat nord-americana, és a dir, la Xina i el Japó (Schmid, 2000, pàg. 67).

Lectura recomanada

Per a una presentació més detallada, vegeu:

S. McSeveney (1987). "Immigrants, the literacy test, and quotas: Selected American history college textbooks' coverage of the congressional restriction of European immigration, 1917-1929". *The History Teacher* (vol. 21, núm. 1, pàg. 41-51).

A tall d'exemple de l'aplicació d'aquesta Llei, assenyalem que el 1939 la quota per als alemanys era de 25.957 persones, mentre que les sol·licituds de visats provinents d'Alemanya i Txecoslovàquia eren sis vegades superiors, circumstància que va limitar dramàticament la quantitat de jueus alemanys que es van poder refugiar als Estats Units durant el règim nazi.

Vaixell SS

El cas més conegut va ser la prohibició de desembarcar imposada a més de 900 jueus alemanys que havien arribat a les costes nord-americanes el 1939 a bord del vaixell SS *St. Louis* provinent d'Hamburg. Aquests immigrants van haver de tornar a Europa i van ser rebuts a França, la Gran Bretanya, Bèlgica i els Països Baixos, però l'ocupació d'aquests països durant la Segona Guerra Mundial va condemnar molts d'ells als camps de concentració nazis (Thomas i Morgan-Witts, 1974).

De fet, les recerques criminològiques dutes a terme per l'Escola de Chicago en les dècades de 1920 i 1930 s'inscriuen en el marc de la reacció a les idees de Davenport i els seus col·legues. A les explicacions biològiques i eugenistes sobre la delinqüència –que predominaven als Estats Units–, Shaw i McKay (1942) oposaran explicacions sociològiques que sostenen que la desorganització social explica la implicació en la delinqüència de manera més satisfactòria que la raça o la cultura.

En aquest context, resulta interessant preguntar-se per què, a l'interior d'un moviment tan extremista com l'eugenisme, els investigadors llatinoamericans es van oposar al model nord-americà, en especial quan es començava a imposar al Regne Unit, als països escandinaus i a Alemanya.

Lectures recomanades

Sobre el Regne Unit, vegeu:

D. J. Kevles (1980). "Genetics in the United States and Great Britain, 1890-1930: A review with speculations". *Isis* (vol. 71, núm. 3, pàg. 441-455).

Sobre els països escandinaus, vegeu:

G. Broberg; N. Roll-Hansen (ed.) (1996). *Eugenics and the Welfare State: Sterilization policy in Denmark, Sweden, Norway, and Finland*. East Lansing: Michigan State University Press.

Sobre Alemanya, vegeu:

Lectura recomanada

G. Thomas; M. Morgan-Witts (1974). *Voyage of the damned*: Nova York: Stein and Day.

G. E. Allen (1986). *The Eugenics Record Office at Cold Spring Harbor, 1910-1940: An Essay in Institutional History*. Osiris, 2nd Series (vol. 2, pàg. 225-264).

Tancament de l'ERO

De fet, és més senzill entendre les raons del tancament de l'ERO a principis de la Segona Guerra Mundial quan es coneixen els vincles que tenia amb el moviment eugenista alemany. En aquest sentit, Allen (1986) indica que Laughlin (1929) havia publicat un article en alemany sobre les lleis d'esterilització en vigor als Estats Units que sembla haver tingut gran influència sobre les lleis introduïdes a Alemanya durant el període nacionalsocialista i, a més, havia rebut el 1936 un doctorat *honoris causa* en Medicina per la Universitat de Heidelberg.

A parer nostre, l'origen de l'oposició entre eugenistes nord-americans i llatinoamericans es podria trobar en el fet que els països de l'Amèrica Llatina –en particular els del Con Sud– estaven experimentant una experiència migratòria diferent de la dels Estats Units.

Per desgràcia, aquesta experiència queda ignorada sistemàticament en els debats europeus contemporanis sobre multiculturalisme, pluralisme cultural, desviació, delinqüència i integració dels immigrants. En efecte, els criminòlegs europeus que s'interessen per aquest període històric tenen tendència a observar únicament l'experiència nord-americana.

Sociòlegs europeus

La situació és similar entre els sociòlegs europeus. En efecte, fins i tot les obres que representa que han d'oferir una visió de conjunt del fenomen –com el llibre sobre sociologia de la immigració de Rea i Tripier (2003)– no s'ocupen de la immigració cap a Amèrica del Sud. Per regla general, als països centrals han estat els historiadors que se n'han ocupat.

Ara bé, utilitzar únicament aquesta última ens sembla una elecció equivocada per diverses raons. En primer lloc, perquè aquesta elecció pressuposa la majoria de les vegades que els Estats Units és l'únic país que va experimentar la immigració a gran escala i es va preocupar per estudiar-la. En segon lloc, perquè massa sovint aquesta elecció pressuposa també que els Estats Units va aconseguir crear aquest *melting pot* que l'escriptor Israel Zangwill havia imaginat en la seva obra de teatre homònima de 1908. Finalment –*last but not least*–, perquè la ciència és per definició universal, i això implica que s'hauria de nodrir de totes les experiències disponibles.

En aquesta perspectiva, és probable que la falta d'interès dels investigadors dels països centrals per l'experiència llatinoamericana es degui a la posició perifèrica que aquest continent ocupa actualment en l'esfera econòmica i geopolítica. Com que pertanyer al denominat *Tercer Món* no significa únicament un retard econòmic sinó també científic (vegeu Germani, 1971, pàg. 9), aquests investigadors podrien imaginar que no hi ha documents d'estudi vàlids sobre el fenomen en qüestió. No obstant això, no s'ha d'oblidar que alguns països que en l'actualitat són considerats perifèrics, no eren necessàriament així fa un segle.

Exemple

El cas més flagrant és, sens dubte, el de la República Argentina, que va passar de tenir una de les economies més poderoses del món a principis del segle XX a tenir una de les més febles cent anys més tard.

Un segon factor explicatiu de l'oblit de l'experiència llatinoamericana podria estar vinculat a l'hegemonia de l'idioma anglès en l'univers científic actual. Això no constitueix cap novetat, en la mesura que sempre hi ha hagut idiomes que han monopolitzat el discurs científic.

Per exemple, la importància de la llengua francesa durant el segle XIX va afavorir, sens dubte, la difusió de les idees d'investigadors com Durkheim, Tarde o Quételet i va fer, per exemple, que els criminòlegs de l'escola positiva italiana fessin traduir els seus textos – com ho va fer Lombroso (1887)– o que escrivissin ells mateixos les versions franceses de les seves obres, com ho van fer Ferri (1893) i Garofalo (1890).

Cal tenir present, no obstant això, que aquesta situació atempta contra el ja esmentat principi d'universalitat de la ciència, que en els nostres dies sembla lamentablement més un mite que una realitat.

En conseqüència, aquest mòdul s'inscriu en la línia de les contribucions científiques que intenten construir un univers científic menys unipolar que l'actual. Amb aquesta finalitat ens concentrarem en l'experiència immigratòria argentina.

7. La immigració a l'Argentina a principis del segle XX

La República Argentina –la superfície de la qual és de gairebé 2,8 milions de quilòmetres quadrats, és a dir, l'equivalent a aproximadament 5,5 vegades la superfície d'Espanya– va declarar la seva independència el 1816 sota el nom de *Províncies Unides a l'Amèrica del Sud*. S'estima que, en aquell moment, la seva població era de mig milió d'habitants. Durant els anys següents, les desavinences sobre l'organització de l'Estat van donar lloc a una sèrie de conflictes interns virulents que solament van acabar el 1862 amb la unificació definitiva del territori. No obstant això, des de 1853 l'Argentina havia adoptat una constitució que, com veurem més endavant, afavoria l'establiment d'immigrants al territori nacional i, consegüentment, el Govern havia començat a organitzar campanyes de foment de la immigració europea. El primer cens oficial data de 1869 i assenyalava la presència d'1,8 milions d'habitants, dels quals 210.000 han nascut a l'estranger. El segon cens és de 1895 i indica una població de quatre milions d'habitants, dels quals un milió són nascuts a l'estranger. Amb posterioritat, el cens de 1914 va registrar 2,4 milions de persones nascudes a l'estranger sobre una població total de 7,9 milions d'habitants. És a dir, que el 1895 els estrangers representaven el 25% de la població i el 1914 el 30%. Es tracta de percentatges que es troben entre els més elevats registrats mai a escala internacional. Així, en l'espai de quaranta-cinc anys, la població del país es va multiplicar per quatre, mentre que la quantitat d'estrangers es va multiplicar per onze.

Nota

Hem arrodonit les xifres per facilitar-ne la lectura. Aquestes provenen de l'Institut Nacional d'Estadístiques i Censos de la República Argentina (INDEC, 2003) i es troben també disponibles a Internet, a la pàgina <http://www.historiadelpais.com.ar/censos.htm> (data de consulta: 30 de novembre del 2003).

En particular, entre 1880 i 1910, la República Argentina va rebre tres milions d'immigrants. Aproximadament, el 50% venien d'Itàlia, el 30% d'Espanya i la resta de diversos països entre els quals destaquen Polònia, Rússia, França i Alemanya.

Però, al contrari del que volien les autoritats argentines, aquesta població no es va distribuir de manera homogènia al país, sinó que es va concentrar a les grans ciutats i en particular a Buenos Aires, la ciutat que albergava el port d'arribada al país. Aquesta ciutat, que tenia 180.000 habitants el 1869, va passar a tenir-ne 920.000 el 1895 i 1,6 milions el 1914. D'aquesta manera, la població de Buenos Aires es va multiplicar aproximadament per nou i va passar de representar el 10% de la població argentina a representar-ne un terç. Encara més, el 1914 la meitat de la població estava constituïda per persones nascudes a l'estranger.

Així, doncs, no hi ha dubtes que la República Argentina va experimentar un fenomen migratori comparable al dels Estats Units. No obstant això, a les ciutats argentines contemporànies gairebé no hi ha barris ètnics³ –de l'estil de Little Italy, Chinatown, Harlem o El Barrio– que van fer populars certes ciutats nord-americanes. Tampoc no s'hi troba un sistema de segregació racial com el que va estar en vigor als Estats Units fins a la dècada de 1960.

Finalment, tampoc no tenim coneixement de lleis que descoratgin o prohibixin la immigració des de determinats països⁴.

Aquestes particularitats de l'experiència nord-americana en matèria d'immigració ens fan pensar que els Estats Units no han aconseguit encara crear un vertader *melting pot*. De fet, no és difícil trobar intel·lectuals nord-americans que considerin la seva societat una espècie de societat de castes. Per aquest motiu, preferim substituir la imatge del *melting pot* per la del **vitral·l de cultures**.

En un vitral·l hi ha peces de diferents colors, però estan meticulosament separades per una xarxa de varetes de plom.

En conseqüència, l'experiència nord-americana constitueix més aviat un exemple de fracàs relatiu de la integració de minories ètniques en una sola i nova ètnia. En aquest context, resulta interessant estudiar-la per a saber el que no s'ha de fer quan s'intenta crear una societat relativament homogènia a partir de persones d'orígens diversos. No obstant això, tenim la impressió que certs investigadors la utilitzen com a exemple d'integració. Això es pot deure al fet que es confon l'èxit econòmic amb l'èxit en la integració de les minories ètniques. El cas argentí representa l'extrem oposat: un èxit d'integració de les minories ètniques acompanyat –fins ara– d'un fracàs econòmic sonat.

Amb aquestes reflexions no intentem en cap cas posar la República Argentina com a exemple –ja que la seva política en matèria d'immigració no està exempta d'aspectes foscos⁵– sinó simplement cridar l'atenció dels criminòlegs sobre el fet que el model nord-americà no és l'únic. Hi ha diferents estratègies per a tractar del fenomen migratori i totes tenen els seus punts forts i els seus punts febles; però per a poder-los identificar cal tenir una visió de conjunt dels models disponibles. La nostra contribució intenta, llavors, aportar alguns punts de referència sobre l'experiència argentina en matèria d'immigració. Resultaria impossible presentar aquesta experiència en profunditat en el marc d'aquest capítol però, en utilitzar-la en part per a il·lustrar la relació entre immigració i delinqüència documentada fa cent anys, esperem encuriosir els lectors sobre aquest tema i demostrar que, malgrat que els temps canvien, sovint els problemes continuen essent els mateixos.

⁽³⁾Encara que aquests barris van existir i també hi va haver colònies i pobles poblats en la seva majoria per persones del mateix origen.

Lectura recomanada

Per a una presentació detallada de la immigració a la República Argentina, recomanem la lectura de Devot (2003).

⁽⁴⁾Si bé és cert que les campanyes de promoció de la immigració estaven destinades als països del nord-oest europeu en particular.

⁽⁵⁾Exposats amb claredat, per exemple, per Ramella (2002). És curiós que gran part dels treballs històrics contemporanis s'interessin principalment pels aspectes negatius de la immigració.

8. Política immigratòria i política criminal

Per a avaluar si l'experiència argentina es pot comparar d'alguna manera a la situació que viu en l'actualitat l'Europa occidental, és convenient començar l'anàlisi establint les similituds i diferències entre ambdós casos.

Per exemple, mentre que les lleis de naturalització europees no es caracteritzen per la seva magnanimitat en el moment d'atorgar la nacionalitat, la Llei argentina número 346 –una de les primeres lleis, ja que va ser promulgada l'any 1869– permet adquirir la nacionalitat al cap de dos anys de residència al país. Fins i tot el preàmbul de la Constitució argentina de 1853 assenyalava la voluntat de recórrer a la immigració per a poblar el país, en establir que l'objecte de la Constitució era garantir la justícia, la pau, la defensa comuna, el benestar general i la llibertat “per a nosaltres, per a la nostra posteritat i per a tots els homes del món que vulguin habitar el sòl argentí”.

Això implica que l'Argentina no buscava mà d'obra barata, sinó ciutadans.

En conseqüència, el Govern argentí va organitzar **campanyes de promoció de la immigració**. Una de les tècniques consistia a distribuir fullets elogiosos sobre el país a l'Europa occidental, on abundaven els candidats a l'emigració. En efecte, en alguns d'aquests països –que avui són membres del club selecte dels països altament desenvolupats– la situació econòmica era tan delicada que no era inusual que els emigrants rebessin subsidis de les seves ciutats d'origen per fer front a les despeses de l'emigració. Per esmentar-ne només un exemple –provinent de les recerques dirigides per l'historiador suís Martin Nicoulin (1999)– assenyalem que, a Suïssa, la comuna de Châtel-St-Denis va pagar un subsidi de 25 francs a cada emigrant que va partir cap a l'Argentina el 1855 (Mauron, 1999, pàg. 35). En arribar a l'Argentina, aquests immigrants van fundar una colònia agrícola a Baradero, on les autoritats municipals

“els van alimentar i els van aconseguir allotjament en dues cases. Préstecs sense interès en diners, llavors, instruments de conreu, bous, cavalls i vaques lleteres van ser atorgats als nouvinguts també pel veïnat, que els rebia cordialment. Van rebre gratuïtament deu granges de poc més de tres hectàrees cadascuna” (Salaberry, 1999, pàg. 45).

En aquestes condicions, i malgrat les diferències d'idioma i de costums, no es va produir **cap conflicte de cultures**. Les úniques controvèrsies que han quedat registrades es refereixen a les condicions d'utilització i de compra de terrenys municipals, i també als impostos que s'havien de pagar (Salaberry, 1999). En definitiva, els mateixos temes dels quals se solen queixar els agricultors europeus contemporanis. Gairebé cent cinquanta anys després, durant el seu primer viatge d'investigació a l'Argentina, Nicoulin (1999) va poder trobar els descendents d'aquests colons plenament integrats a la societat local. Entre els descendents dels friburguesos emigrats a l'Argentina hi ha un senador i un excandidat a la presidència del país.

No obstant això, les condicions que es van oferir als primers immigrants no es van poder mantenir d'una manera indefinida, en especial quan van començar a arribar-hi per centenars de milers i a romandre a les grans ciutats en lloc de dirigir-se a l'interior del país.

A partir d'aquell moment acaben les diferències i comencen les similituds amb l'experiència europea actual. Així, a principis del segle xx, alguns sectors de l'opinió pública i de la premsa, i també alguns escriptors –entre els quals Solberg (1969) esmenta Miguel Cané i Florencio Sánchez– posaran en relació la immigració amb fenòmens tan diversos com la propagació d'epidèmies, el desenvolupament de la prostitució, la comissió d'atemptats terroristes, el debilitament dels vincles familiars i les creences religioses i, com no podia ser d'una altra manera, la delinqüència.

Brown (1986) i Scarzanella (1999 i 2002)

La revisió de les obres de Brown (1986) i els treballs de Scarzanella (1999 i 2002) constitueixen un punt de partida excel·lent per a estudiar el conjunt d'aquests problemes. En els paràgrafs següents farem referència àmpliament a l'obra de Scarzanella (2002), ja que la majoria dels llibres publicats a l'Argentina sobre aquestes qüestions no es troben disponibles a les biblioteques europees que hem consultat per escriure aquest capítol.

Aquests problemes van sorgir abans de res a Buenos Aires, on el còlera havia provocat 1.500 morts el 1869, la febre groga 15.000 el 1871, i on es va registrar també una epidèmia de verola el 1882. En una ciutat que, com hem vist, tenia una quantitat de residents estrangers molt elevada, no va trigar a acusar-se la sobrepoblació provocada per la immigració i les males condicions d'higiene als habitatges dels immigrants d'haver provocat aquestes epidèmies (Blackwelder i Johnson, 1982, pàg. 366).

D'altra banda, com és habitual en aquest tipus de moviment migratori, els immigrants eren en la majoria homes joves. Segons les dades recollides per Scarzanella (2002, pàg. 52-54), a la República Argentina, per cada 100 dones hi havia 127 homes el 1887, 116 el 1895, 109 el 1904 i 117 el 1914; però a Buenos Aires la desproporció era encara més marcada. De manera previsible, aquest escenari va conduir al desenvolupament d'una **indústria de la prostitució**. Com que en aquella època estava legalitzada, disposem d'algunes dades sobre les seves característiques.

El 1903, s'estima que hi havia entre 8.000 i 10.000 prostitutes, de les quals 800 estaven registrades. Entre 1899 i 1915, el Dispensari de Salubritat Municipal va controlar 16.497 prostitutes, entre les quals 3.687 russes, 3.212 argentines, 2.484 franceses, 1.765 italianes, 1.507 uruguaianes i 1.454 espanyoles (Giménez, 1918; citat per Scarzanella, 2002, pàg. 52-54).

La denominació de **russes** s'aplicava principalment a dones jueves provinents de Rússia, Polònia i Hongria i que representaven el 80% de les prostitutes el 1911. En realitat, es tractava d'una xarxa organitzada comparable completament a les que avui dia són desmantellades periòdicament a Europa. En el cas argentí, la xarxa estava lògicament en mans de persones que tenien contactes

⁽⁶⁾L'escriptor Hugo Pratt (1999) il·lustrarà aquests esdeveniments en l'episodi Tango del seu personatge d'història Corto Maltés.

als països d'origen de les prostitutes, de tal manera que els responsables eren abans de res jueus provinents de l'Europa central i oriental⁶. En aquest context, la mobilització d'alguns grups ciutadans contra la prostitució va arribar a degenerar en una campanya antisemita. Finalment, el 1913 es va promulgar una llei que va prohibir el proxenetisme i va tenir com a conseqüència que 2.000 rufians russos i polonesos abandonessin Buenos Aires (Scarzanella, 2002, pàg. 52-54).

caften

De fet, el *lunfardo* –l'argot popular de Buenos Aires– guardarà la paraula *caften*, utilitzada per aquestes prostitutes per a designar els seus rufians com a denominació genèrica per als proxenetes. És probable que es tracti d'un derivat del vocable turc d'origen persa *kaf-tan*, que designa una vestimenta masculina utilitzada pels camperols russos i polonesos (Gobello, 1991, pàg. 49).

Al marge d'aquest episodi d'antisemitisme, la **qüestió religiosa** no sembla haver estat font de problemes greus. És cert que els immigrants eren en la majoria catòlics; però això no vol dir que no hi hagués, a més dels ja esmentats jueus, nombrosos protestants i musulmans. Aquests últims eren minoritaris, però va ser un descendent de la comunitat musulmana qui va accedir a la presidència del país el 1989.

En contrast, la primera dècada del segle XX va estar marcada per una sèrie d'atemptats que, usant la terminologia actual, qualificaríem de *terroristes* i els autors dels quals van ser en la majoria estrangers. Entre els episodis més coneguts hi ha la temptativa d'assassinat del president Manuel Quintana el 1905 per l'anarquista català Salvador Planas, la temptativa d'assassinat del president Figueroa Alcorta per Francisco Solano el 1908, l'assassinat del cap de policia Ramón Falcón per part del jove d'origen rus Simon Radowski el 1909, i també un atemptat al Teatro Colón –el teatre de l'òpera argentí– on el 1910 un grup d'anarquistes va fer explotar una bomba durant una funció. Com sorgeix de l'enumeració, sovint els responsables d'aquests atemptats pertanyien al moviment anarquista, que estava en plena expansió pel món occidental de principis del segle XX. És interessant assenyalar que a l'interior de l'anarquisme hi havia un corrent pacifista –encarnat per l'escriptor rus Lev Tolstoi (1828-1910)– i un moviment extremista, de manera que una comparació amb el terrorisme internacional actual –que té molts membres provinents d'una religió essencialment pacífica com l'Islam– resultaria apropiada.

Cal assenyalar també que la primera reacció oficial als atemptats no va ser gaire més imaginativa que la dels governs europeus contemporanis: el Congrés argentí hi va respondre introduint lleis d'immigració més severes. D'aquesta manera, el 1902 es va promulgar la Llei de residència, que permetia expulsar en un termini de tres dies els estrangers condemnats o processats per tribunals estrangers, i també qualsevol estranger que comprometés la seguretat nacional

o alterés l'ordre públic. Posteriorment, el 1910, es va promulgar la Llei de defensa nacional, que prohibia la immigració d'anarquistes i ordenava l'expulsió d'aquells que es trobessin al territori argentí.

Aquestes lleis també eren una reacció a l'augment de la delinqüència comuna –és a dir, la delinqüència violenta i la delinqüència contra el patrimoni– a les ciutats argentines. A principis del segle XX, els criminòlegs argentins estaven particularment preocupats per l'increment de la delinqüència juvenil, que explicaven –com ha estat habitual al llarg de la història de la humanitat– pel debilitament dels llaços familiars. En particular, s'assenyalava l'augment de les unions de fet i dels naixements il·legítims generats per aquestes unions. Una investigació duta a terme amb 2.000 menors delinqüents assenyalava que 1.194 provenien de famílies dissociades, és a dir, de famílies en les quals faltaven un o ambdós progenitors per causa de mort o separació (De Arenaza, 1925, citat per Scarzanella, 2002, pàg. 66).

De fet, la principal preocupació de les autoritats i de l'opinió pública argentina sembla haver estat aquest augment de la delinqüència. En efecte, segons les xifres publicades per la Municipalitat en l'*Anuario Estadístico de la Ciudad de Buenos Aires* i compilades per Blackwelder i Johnson (1982, pàg. 363), els delictes contra la persona registrats per la policia havien passat de 629 el 1885 a 5.302 el 1913, mentre que durant el mateix període els delictes contra el patrimoni havien augmentat de 971 a 8.724. És a dir, aquest tipus de delictes s'havia multiplicat per vuit, mentre que la població s'havia multiplicat per tres. A més, les estadístiques publicades de manera anual mostraven que les persones nascudes a l'estranger representaven uns dos terços del total de persones detingudes entre 1885 i 1913. Tornem a trobar, llavors, el vincle entre immigració i delinqüència.

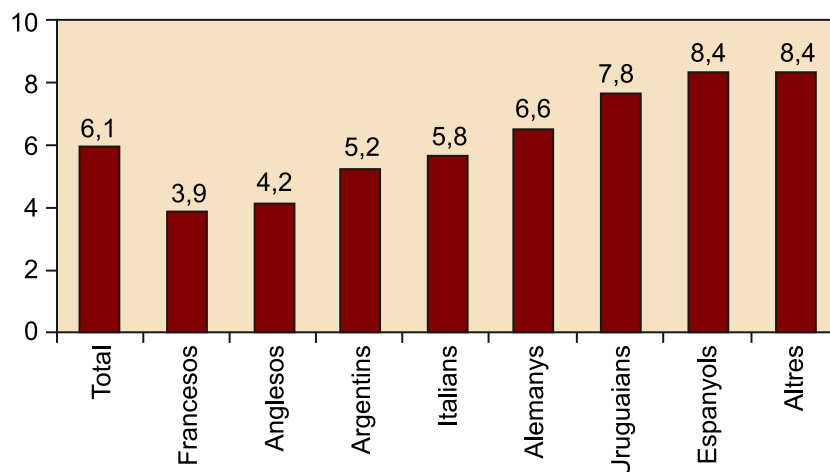
En aquest sentit, convé recordar que a la República Argentina les idees de l'escola positiva italiana havien tingut un gran èxit. Enrico Ferri va visitar el país el 1908 i 1910, i Gina Lombroso –filla de Cesare Lombroso i una de les persones que més es va esforçar per difondre'n l'obra– va fer el mateix acompanyada del seu marit Guglielmo Ferrero –coautor amb Cesare Lombroso d'un llibre sobre la delinqüència de les dones– el 1910. Curiosament, les investigacions de l'escola positiva italiana indicaven que els pobles del sud d'Europa registraven una predisposició marcada a l'homicidi. En particular, l'*Atlas de l'homicidi* –un precursor dels *Sourcebooks* moderns (vegeu Aebi, Barclay, Jehle i Killias, 2001)– establert per Ferri (1895, pàg. 246) indicava que la mitjana anual de persones condemnades per homicidi i per lesions que van provocar la mort entre 1880 i 1884 era de 70 persones per cada milió d'habitants a Itàlia i de 64,9 a Espanya; però solament de 10,8 a Àustria, de 8,5 a Bèlgica, de 6,4 a França i de 3,4 a Alemanya. Irònicament, se solia explicar que les taxes del sud d'Itàlia eren més elevades que les del nord recurrent, una vegada més, a la diferència cultural⁷. D'altra banda, Killias (1991, pàg. 180) assenyalava que Lombroso (1876/1896) no era gaire optimista pel que fa als efectes de la immigració, en la mesura que considerava els emigrants una selecció biològica-

⁽⁷⁾Els orígens de la discriminació cap als italians del sud van ser estudiats per Teti (1993).

ment diferent –i en conseqüència no representativa– de la població del país d'origen, caracteritzada per trets negatius. No obstant això, encara no ha estat establerta de manera precisa la influència que els positivistes italians van exercir sobre l'estudi de la immigració i la delinqüència a l'Argentina.

Al mateix temps, entre els immigrants italians també hi havia criminòlegs, i serà un d'ells –Miguel A. Lancelotti– que posi en evidència un problema de tipus metodològic que sorgia en comparar les taxes de delinqüència d'estrangers i autòctons. Lancelotti (1914) va assenyalar que les poblacions en situació de risc no eren comparables perquè entre els estrangers hi havia pocs nens. En conseqüència, va tornar a calcular les taxes de delinqüència –expressades en quantitat de persones arrestades per cada mil habitants– prenent en compte únicament la població amb edats compreses entre els quinze i els setanta anys (vegeu la figura següent).

Figura 2. Taxes de persones arrestades el 1909 a Buenos Aires per cada mil persones d'entre quinze i setanta anys, segons la nacionalitat

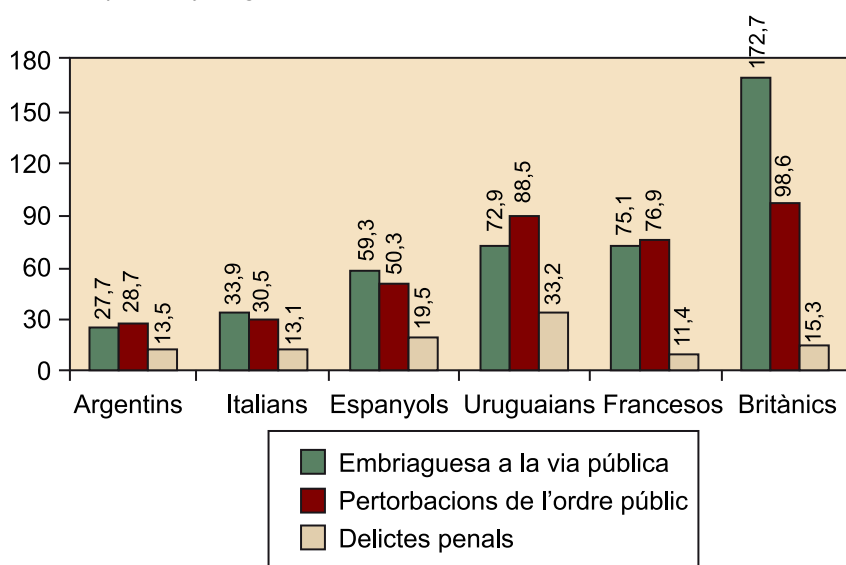
Font: Lancelotti (1914), citat per Scarzanella (2002, pàg. 44) i per Pagano (1964, pàg. 110)

Evidentment, la primera sorpresa per al lector europeu contemporani és trobar els seus propis compatriotes entre les minories ètniques. Passada aquesta sorpresa, es pot constatar que els espanyols, uruguaians, alemanys i italians estan més implicats en la delinqüència que els argentins. A això cal afegir que el criteri per a establir la nacionalitat és el lloc de naixement i que aquest criteri és considerat insuficient per nombrosos investigadors contemporanis, que suggereixen prendre en consideració el lloc de naixement dels pares⁸. Vista l'evolució de la població argentina ressenyada al començament d'aquest apartat, es pot afirmar que, si s'hi apliqués el criteri del lloc de naixement dels pares, les taxes de delinqüència dels estrangers serien encara molt més elevades. En aquest sentit, cal assenyalar com a petita digressió que els esforços fets pels criminòlegs contemporanis per establir l'origen cultural dels membres de les seves mostres indiquen fins a quin punt la hipòtesi de la diferència cultural està ancorada en la nostra manera de pensar.

⁽⁸⁾Vegeu, per exemple, Junger-Tas (1997). Sobre les diferents definicions d'ètnicitat, vegeu per exemple Pöge (2005).

Des d'un punt de vista metodològic, Blackwelder i Johnson (1982) sostenen que Lancelotti (1914) no va anar prou lluny en la seva anàlisi perquè va utilitzar un límit superior d'edat molt elevat –setanta anys– i no va prendre en consideració la distribució sexual desigual de les poblacions comparades. En efecte, la proporció de dones entre la població nascuda a l'estranger era molt inferior a la proporció de dones entre la població nascuda a l'Argentina. D'altra banda, a Buenos Aires i durant el període estudiat, les dones i les persones de més de cinquanta anys no solien estar implicades en la delinqüència. En conseqüència, Blackwelder i Johnson (1982) van tornar a calcular les dades originals prenent en compte únicament la població masculina amb edats compreses entre els setze i els cinquanta anys (vegeu la figura següent).

Figura 3. Taxa de persones arrestades el 1910 a Buenos Aires per cada mil homes d'entre setze i cinquanta anys, segons la nacionalitat

Font: Blackwelder i Johnson (1982, pàg. 368). Nota: les dades sobre els arrestos no fan distinció entre els estrangers que resideixen a l'Argentina i els que hi són de pas.

La presentació gràfica dels càlculs fets per Blackwelder i Johnson (1982) posa en evidència que els immigrants estaven àmpliament sobrerrepresentats entre les persones detingudes per embriaguesa i disturbis a la via pública. Quant als delictes previstos en el Codi penal, els francesos (amb 11,4 persones detingudes per cada 1.000 persones nascudes a França) presenten taxes inferiors a les dels argentins (pels quals la taxa és de 13,5), mentre que els italians (13,1) presenten taxes comparables. Finalment, les taxes són superiors entre els britànics (15,3), els espanyols (19,5) i els uruguaians (33,2).

Tornem llavors a la pregunta bàsica d'aquest apartat, la sobrerrepresentació dels estrangers entre els autors d'infraccions es pot explicar utilitzant la hipòtesi del conflicte de cultures? Els espanyols, italians, francesos, anglesos i alemanys –ciutadans de països on avui dia s'invoca sovint a la diferència cultural per a explicar la delinqüència dels immigrants– eren en aquella època tan diferents dels argentins? O per ser més precisos, les cultures europees de principis del segle XX estaven més orientades a la delinqüència que la cultura argentina d'aquell període?

Analitzant les dades de la figura 3, Blackwelder i Johnson (1982) sostenen que les detencions d'uruguaïans i espanyols el 1910 eren més freqüents perquè es tractava dels dos grups més recents d'immigrants, mentre que la immigració italiana hi havia començat algunes dècades abans. D'aquesta manera, els immigrants italians eren rebuts en una comunitat de compatriotes que ja estava organitzada. Aquesta interpretació es veu corroborada en constatar que els treballadors jornalers representaven el 90% de les persones detingudes per embriaguesa i disturbis a la via pública i el 80% dels detinguts per delictes. La vertadera causa de la delinqüència seria, llavors, la situació precària al mercat de treball i les seves conseqüències sobre l'estatus socioeconòmic d'aquestes persones. Ens trobaríem, llavors, davant una estratègia de supervivència per a la qual moltes de les teories criminològiques contemporànies –elaborades en societats que han superat l'estadi del subdesenvolupament– no resulten adequades.

Assenyalem finalment que la sobrerrepresentació dels estrangers entre les persones arrestades també es pot explicar –almenys parcialment– per un funcionament selectiu del sistema de justícia penal que, com sol ser habitual, sembla haver tingut tendència a aferrissar-se en el control de les minories ètniques. En efecte, consultant la correspondència diplomàtica conservada pel Ministeri de Relacions Exteriors italià, Scarzanella (2002, pàg. 56) ha trobat històries d'immigrants maltractats per la policia argentina. Es tracta d'un problema que va ser resolt gràcies a la integració progressiva dels immigrants italians a la societat local. Així, el 1914, el cònsol italià va informar les autoritats italianes que els excessos policials semblaven haver disminuït gràcies a la incorporació de nombrosos fills d'italians a les forces policials argentines (Chiovenda, 1914, citat per Scarzanella, 2002, pàg. 39). Res nou sota el sol.

Resum

En la dècada de 1940, estudiant la delinqüència en una ciutat plena d'immigrants, Shaw i McKay (1942) es van preguntar si la tendència a la delinqüència s'explicava per les diferències culturals o per la desorganització social. La seva hipòtesi era que, si la cultura era responsable d'aquesta tendència, a mesura que les persones d'origen estranger milloressin la seva situació econòmica i poguessin abandonar les zones centrals i més degradades de la ciutat de Chicago –anomenades *zones de transició*– per establir-se a les zones exteriors, la quantitat de delinqüents provinents d'aquestes últimes zones hauria d'augmentar. En canvi, si l'explicació era la desorganització social, aquesta emigració interna no hauria de tenir influència sobre la distribució dels delinqüents i la majoria continuarien provenint de les zones de transició. Com sabem, la investigació va corroborar aquesta última hipòtesi.

En aquest mòdul, hem observat un resultat similar a l'altre extrem del continent americà. Al segle XIX i a principis del segle XX, els qui emigraven cap al continent americà eren els ciutadans dels països que a la fi del segle XX i principis del XXI s'han convertit en terra d'immigració. Els ciutadans del Regne Unit, d'Alemanya, de França, d'Espanya i d'Itàlia eren en aquella època les minories ètniques i, en la majoria dels casos, presentaven taxes de delinqüència superiors a les dels ciutadans autòctons. En l'actualitat, són aquests últims els que emigren i formen part de les minories ètniques teòricament més implicades en la delinqüència. On ha quedat llavors la influència de la cultura?

La nostra comparació corrobora així la hipòtesi que sosté que no és la cultura sinó la situació precària en la societat d'acollida la que explica millor la sobrerrepresentació dels immigrants entre les persones identificades com a delinqüents pel sistema de justícia penal. Això implica que les teories situacionals – com la teoria de les activitats rutinàries de Cohen i Felson (1979) actualitzada regularment per Felson (2002) (Felson i Boba, 2010)– són probablement les més apropiades per a explicar la delinqüència dels immigrants.

Delinqüència transfronterera

De fet, aquestes teories també resulten les més apropiades per a explicar la delinqüència transfronterera que, com hem vist al principi d'aquest apartat, és parcialment responsable de la sobrerrepresentació dels estrangers a les presons europees contemporànies. En efecte, les societats de l'Europa occidental ofereixen mercats interessants per al tràfic de drogues, prostitutes i immigrants il·legals i, atès que les xarxes de delinqüència organitzada que acaparen aquests mercats s'aprovisionen fora de l'Europa occidental, resulta lògic trobar una quantitat elevada d'estrangers entre els seus membres.

Creiem que quan s'explica el comportament d'una persona a partir de la seva cultura secedeix sovint a la temptació de donar l'explicació més simple. Es tracta d'un error metodològic que Babbie (1995, pàg. 99) denomina *conclusió precipitada*. Si el comportament hagués estat fet per algú considerat membre

de la nostra cultura –suposant que ens poguéssim posar d'acord sobre una definició de *cultura*–, buscaríem una altra explicació. És evident que això ens obligaria a aprofundir en l'anàlisi del comportament en qüestió, i precisament aquesta anàlisi en profunditat és el que es troba absent quan l'autor del comportament és un estranger. La idea de la diferència cultural sembla ancorada de tal manera en el nostre inconscient que no resulta exagerat afirmar que ha assolit la categoria d'un paradigma i a partir dels paradigmes és com cadascun de nosaltres analitza i interpreta el món.

No neguem que hi hagi diferències culturals, però ens sembla difícil acceptar que aquestes diferències coincideixin amb els límits actuals dels estats nacions.

Per exemple, és probable que les diferències entre els habitants de les grans ciutats dels països més diversos siguin menys importants que les que hi ha entre aquests mateixos habitants i els habitants de les regions rurals dels seus països respectius.

Això s'explica perquè tot reagrupament de persones és una construcció social. En realitat, solament hi ha éssers humans i, afortunadament, els éssers humans es caracteritzen per la seva diversitat. Un exemple típic consisteix a preguntar-se quin és l'arquetip del nord-americà: Woody Allen, Arnold Schwarzenegger, Martin Luther King, George W. Bush o Noam Chomsky? Com veiem, a escala macrosocial, és possible identificar certes particularitats culturals, però aquestes resulten molt més subtils a escala individual.

En la mateixa perspectiva, estímem que és possible integrar individus, però és molt més difícil integrar grups de persones. En conseqüència, la proliferació actual, a les ciutats de l'Europa occidental, de barris (guetos) ètnics –dins dels quals sempre es podran identificar diferències culturals– probablement tindrà conseqüències negatives sobre la integració de les minories que viuen en aquests barris. De fet, els resultats de l'enquesta sobre la victimització de minories ètniques corroboren que presenten taxes de delinqüència molt superiors a les de la població autòctona. Una vegada més, el model nord-americà es comença a imposar, malgrat que l'experiència indica que és més adequat –cosa que no implica que sigui més fàcil de dur a terme– evitar la formació de barris amb aquestes característiques.

Encara que els països europeus tanquessin completament les portes a la immigració, continuarien estant obligats a afrontar el problema de la integració de les minories ètniques que ja es troben al seu territori. L'estudi de les experiències fetes en altres països pot aportar consell tant sobre les iniciatives que s'haurien d'evitar com sobre aquelles que s'han revelat positives per a la integració. Els problemes bàsics són els mateixos ara que fa cent anys. La reacció d'una part considerable de la població –que acusa els estrangers de tots els mals– també. Fins i tot la reacció dels poders públics –que s'apressen a produir estadístiques detallades sobre els delictes comesos pels immigrants

i a promulgar lleis d'immigració més severes– és comparable. Per què oblidar l'experiència argentina quan indica precisament que és possible integrar aquestes minories?

En efecte, malgrat tots els errors i reaccions etnocèntrics –que hem assenyalat per posar clarament en evidència que la integració és un camí difícil, però practicable– es van crear institucions oficials destinades a ajudar les famílies amb recursos econòmics escassos –així va néixer la puericultura– i, sobretot, hi va haver petites històries d'immigració amb èxit. Són aquestes últimes, i no les polítiques públiques en matèria d'immigració –massa generals i massa abstractes–, les que podrien inspirar experiències similars. S'ha indicat sovint que, per als argentins, el gresol de races és un mite col·lectiu (vegeu Devot, 2003, pàg. 431). Podem encara imaginar que algun dia aquest gresol de races, aquest *melting pot*, serà també un mite col·lectiu per a Europa?

Exercicis d'autoavaluació

1. El concepte d'*immigració il·legal* designa...

- a) les persones que arriben a un país amb la intenció de delinquir.
- b) les persones que no tenen la intenció d'establir-se al país amfitrió.
- c) les persones que es volen establir al país d'acollida, però que no tenen l'oportunitat de fer-ho.

2. A què es refereix el terme *sobrerrepresentació* dels estrangers a les presons?

- a) Els estrangers cometen més delictes que els nacionals.
- b) Els percentatges d'estrangers a la presó són més elevats que els percentatges d'estrangers a les poblacions generals respectives.
- c) El percentatge d'estrangers a la presó és més elevat que el percentatge de nacionals a la presó.

3. Hi ha una sobrerrepresentació major d'estrangers a la presó...

- a) als països europeus.
- b) en aquells països que presenten els nivells econòmics menys elevats.
- c) en aquells països que disposen de lleis sobre immigració molt estrictes.

4. L'enquesta FRA (2009) va trobar que...

- a) les minories són víctimes de robatoris personals i agressions o amenaces amb menys freqüència que la majoria.
- b) una de cada quatre persones pertanyents a una minoria va ser víctima d'un delicte almenys en una ocasió en la seva vida.
- c) d'entre els grups seleccionats en la mostra, els africans subsaharians van ser, en general, els més victimitzats.

5. Els dos corrents que intenten explicar la sobrerrepresentació dels immigrants en el sistema penal sostenen que aquesta sobrerrepresentació es deu...

- a) al funcionament selectiu de la justícia penal o a una implicació diferencial dels immigrants en la delinqüència.
- b) a diferències culturals entre immigrants i autòctons.
- c) a la posició precària dels immigrants en la societat d'acollida.

6. La teoria de Sellin implicaria que...

- a) els grups d'individus pertanyents a una societat han interioritzat totes les normes que regeixen en aquesta societat.
- b) la llei penal manté uns mínims comuns a totes les cultures.
- c) qualsevol violació d'una norma social s'explicaria sempre per l'absència d'un conflicte de cultures.

7. Les explicacions proposades per Shaw i McKay (1942) sobre la implicació en la delinqüència dels immigrants es basen en...

- a) explicacions biològiques.
- b) la desorganització social.
- c) explicacions antropològiques.

8. D'acord amb la hipòtesi de la desorganització social...

- a) a mesura les persones d'origen estranger milloressin la situació econòmica, disminuiria la seva implicació en la delinqüència.
- b) a mesura que els estrangers es mudessin de zones degradades per establir-se a zones menys degradades, la taxa de delinqüents d'aquestes zones no degradades augmentaria.
- c) a mesura que els estrangers es mudessin de zones degradades per establir-se a zones menys degradades, la taxa de delinqüents d'aquestes zones no degradades disminuiria.

9. Segons la investigació de Blackwelder i Johnson (1982) sobre la delinqüència a Buenos Aires...

- a) els immigrants estaven menys implicats en la delinqüència que els autòctons.
- b) els grups més implicats en la delinqüència eren els immigrants.
- c) els grups més implicats en la delinqüència eren els britànics, espanyols i uruguaïans.

10. Les explicacions que aportaven Blackwelder i Johnson en el seu estudi sobre la implicació dels immigrants en la delinqüència suggereixen...

- a) que la causa rau en la situació de precarietat laboral dels immigrants que van resultar estar més implicats en la delinqüència.
- b) un estatus econòmic baix dels immigrants més implicats en la delinqüència.
- c) Ambdues opcions són correctes.

Solucionari

Exercicis d'autoavaluació

1. c

2. b

3. c

4. c

5. a

6. a

7. b

8. c

9. c

10. c

Glossari

cultura *f* Conjunt de maneres de vida i costums, coneixements i grau de desenvolupament artístic, científic, industrial, en una època o grup social, per exemple.

conflicte de cultures *m* Teoria proposada per Thorsten Sellin el 1938 que postula que les normes penals varien d'una cultura a una altra i que cada individu està socialitzat en la cultura del seu grup de referència. La convivència entre individus de diferents cultures pot generar conflictes.

ètnia *f* Comunitat humana definida per afinitats racials, lingüístiques i culturals, entre d'altres.

etnocentrisme *m* Tendència emocional que fa de la cultura pròpia el criteri exclusiu per a interpretar els comportaments d'altres grups, races o societats.

EU-MIDIS *m* Vegeu *European Union Minorities and Discrimination Survey*.

emphasis *f* Enquesta de la Unió Europea sobre les minories i la discriminació.

EU-MIDIS sigla

eugenisme *m* Doctrina que es basa en el perfeccionament de la composició genètica d'una població mitjançant tècniques com l'enginyeria genètica o la manipulació de la reproducció dels individus.

estranger -a *m i f* Ciutadà d'una nació pel que fa als ciutadans de qualsevol altra.

emphasis *f* Agència per als Drets Fonamentals de la Unió Europea.sigla FRA

FRA *f* Vegeu *European Union Agency for Fonamental Rights*.

immigrant *m i f* Dit del natural d'un país, que arriba a un altre per establir-s'hi, especialment amb la idea de formar colònies noves o domiciliar-se en les ja formades.

ISRD-2 *f* Segona enquesta internacional de delinqüència autorevelada (denominada també *enquesta d'autoinforme*) duta a terme el 2006. En aquest tipus d'enquestes, se sol·licita als joves que confessin els delictes que han comès durant un cert lapse de temps.

país central *m* Denominació que se sol preferir en l'actualitat a la de *països desenvolupats*. La classificació de països centrals i perifèrics utilitza com a criteri de distinció el poder de què disposen els països centrals, que determinen en gran part l'evolució econòmica i política del conjunt de països.

país perifèric *m* Denominació que se sol preferir en l'actualitat a la de *països subdesenvolupats* o *en vies de desenvolupament*. Els països perifèrics no tenen poder i la seva evolució política i econòmica sol ser imposada pels països centrals (vegeu *país central*).

privació relativa *f* Concepte que fa referència al fet que la pobresa o la riquesa no es mesuren en termes absoluts, sinó amb referència al context social de cada persona. Una persona amb ingressos mitjans es pot considerar rica si està envoltada de persones amb ingressos baixos i pobre si està envoltada de persones amb ingressos elevats.

Bibliografia

- Aebi, M. F.** (1997). "Femi-la dissociée et criminalité: Le cas suisse". *Bulletin de Criminologie* (vol. 23, núm. 1, pàg. 53-80).
- Aebi, M. F.** (2007). "Réflexions sur la notion d'immigrant et le respect de leurs droits". A: J. Hurtado Pozo (ed.). *La citoyenneté et le système de contrôle pénal* (pàg. 55-63). Friburg: Universitas Friburgensis; Mont-real: Centre International de Criminologie Comparée.
- Aebi, M. F.** (2008). *Temas de criminología*. Madrid: Dykinson.
- Aebi, M. F.; Delgrande, N.** (2007). *Council of Europe Annual Penal Statistics SPACE I: Survey 2006*. Estrasburg: Consell d'Europa.
- Aebi, M. F.; Delgrande, N.** (2012). *Council of Europe Annual Penal Statistics SPACE I: Survey 2010*. Estrasburg: Consell d'Europa.
- Aebi, M. F.; Linde, A.** (2010). "Las encuestas de victimización en Europa: evolución histórica y situación actual". *Revista de Derecho Penal y Criminología* (vol. 3, 3a. època, pàg. 211-298).
- Aebi, M. F.; Mapelli Caffarena, B.** (2003). *Turismo y seguridad en Andalucía*. Sevilla: Consejería de Turismo y Deporte.
- Aebi, M. F.; Stadnic, N.** (2007). "Imprisonment Rates in Europe. Criminology in Europe." *Newsletter of the European Society of Criminology* (vol. 6/2, núm. 1, pàg. 11-15).
- Allen, G. E.** (1986). *The Eugenics Record Office at Cold Spring Harbor, 1910-1940: An Essay in Institutional History*. Osiris, 2nd Series (vol. 2, pàg. 225-264).
- Arenaza, C.de** (1925). *IV Congreso Pan-Americano del Niño – Menores abandonados y otros trabajos – Protección del Estado a los niños material y moralmente abandonados*. Buenos Aires.
- Babbie, E. R.** (1995). *The practice of social research* (7a. ed.). Belmont: Wadsworth.
- Barbagli, M.** (1998). *Immigrazione e criminalità in Italia*. Bologna: Il Mulino.
- Blackwelder, J. K.; Johnson, L. L.** (1982). "Changing criminal patterns in Buenos Aires, 1890 to 1914". *Journal of Latin American Studies* (vol. 14, núm. 2, pàg. 359-379).
- Broberg, G.; Roll-Hansen, N.** (ed.) (1996). *Eugenics and the Welfare State: Sterilization policy in Denmark, Sweden, Norway, and Finland*. East Lansing: Michigan State University Press.
- Brown, J. C.** (1986). "The bondage of old habits in nineteenth-century Argentina". *Latin American Research Review* (vol. 21, núm. 2, pàg. 3-31).
- Chiovenda, T.** (1911). "Le province interne dell'Argentina". *Bollettino del Ministero degli Affari Esteri* (núm. 11, pàg. 149-151). Roma.
- Cohen, L. E.; Felson, M.** (1979). "Social change and crime rate trends: A routine activity approach". *American Sociological Review* (vol. 44, pàg. 588-608).
- Consell d'Europa** (2003). *Statistique pénale annuelle du Conseil de l'Europe: Enquête 2002, préparée par M. F. Aebi*. Estrasburg: Consell d'Europa.
- Davenport, C. B.** (1910). *Eugenics: The science of human improvement by better breeding*. Nova York: Henry Holt.
- Davenport, C. B.** (1911). *Heredity in relation to eugenics*. Nova York: Henry Holt.
- Delgrande, N.; Aebi, M. F.** (2010). "Las estadísticas sobre los reclusos extranjeros en Europa (1989-2006)". A: S. Palidda; J. A. Brandariz-García (ed.). *Criminalización racista de los migrantes en Europa* (pàg. 135-150). Granada: Comares.
- Felson, M.** (2002). *Crime and everyday life* (3a. ed.). Thousand Oaks/Londres/Nova Delhi: Sage.
- Felson, M.; Boba, R.** (2010). *Crime and everyday life* (4a. ed.). Los Angeles: Sage.
- Ferracuti, F.** (1968). "European migration and crime". A: M. E. Wolfgang. *Crime and culture: Essays in honor of Thorsten Sellin* (pàg. 189-219). Nova York: Wiley.

- Ferri, E.** (1893). *La sociologie criminelle, trad. de l'auteur sur la 3ème éd. Italienne*. París: A. Rousseau.
- Ferri, E.** (1895). *Atalante antropologico-statistico dell'omicidio*. Torí: Fratelli Bocca.
- FRA (European Union Agency for Fundamental Rights)** (2009a). *EU-MIDIS European Union Minorities and Discrimination Survey. Main Results Report*. Viena: FRA.
- FRA (European Union Agency for Fundamental Rights)** (2009b). *Breve descripción de EU-MIDIS: Introducción a la Encuesta de la Unión Europea sobre las minorías y la discriminación realizada por la FRA*. Viena: FRA.
- Garofalo, R.** (1890). *La criminologie: Étude sur la nature du crime et la théorie de la pénalité, 2e éd. entièrement refondue*. París: F. Alcan.
- Germani, G.** (1971). *Sociología de la modernización: Estudios teóricos, metodológicos y aplicados a América Latina*. Buenos Aires: Paidós.
- Giménez, A. M.** (1918). *Medicina social: La reglamentación de la prostitución y la supresión de la trata de blancas ante la justicia penal*. Buenos Aires: La Semana Médica.
- Gobello, J.** (1991). *Nuevo diccionario lunfardo*. Buenos Aires: Corregidor.
- Hindelang, M. J.; Gottfredson, M. R.; Garofalo, J.** (1978). *Victims of personal crime: An empirical foundation for a theory of personal victimization*. Cambridge, MA: Ballinger.
- INDEC (Institut Nacional d'Estadístiques i Censos de la República Argentina)**. <http://www.indec.mecon.gov.ar> [Data de consulta: 15 de juny del 2003].
- Junger-Tas, J.** (1997). "Ethnic Minorities and Criminal Justice in the Netherlands". *Crime and Justice* (vol. 21, pàg. 257-310).
- Kevles, D. J.** (1980). "Genetics in the United States and Great Britain, 1890-1930: A review with speculations". *Isis* (vol. 71, núm. 3, pàg. 441-455).
- Killias, M.** (2001). *Précis de criminologie* (2a. ed.). Berna: Staempfli.
- Kornhauser, R.** (1978). *Social sources of delinquency: An appraisal of analytic methods*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lancelotti, M. A.** (1914). *La criminalidad en Buenos Aires*. Buenos Aires: Valerio Abeledo.
- Laughlin, H. H.** (1929). "Die Entwicklung der gesetzlichen rassenhygienischen Sterilisierung in der Vereinigten Staaten". *Archiv für Rassen- und Gesellschaftsbiologie* (vol. 21, pàg. 253-262).
- Lombroso, C.** (1887). *L'homme criminel: Criminel-né – Fou moral – Épileptique: Étude anthropologique et médico-légale, traduit sur la 4ème éd. Italienne*. París: F. Alcan.
- Longchamp, C.; Aebersold, M.; Rousselot, B.; Ratelband-Pally, S.** (2005). *Sans-papiers en Suisse: c'est le marché de l'emploi qui est déterminant, non pas la politique de l'asyle. Rapport final sur mandat de l'Office fédéral des migrations*. Berna: GFS.
- Marshall, I. H.** (ed.) (1997). *Minorities, migrants and crime: Diversity and similarity across Europe and the United States*. Londres: Sage.
- Mauron, Ch.; Salaberry, I.** (ed.) (1999). *L'armaili et le gaucho: de los Alpes a la pampa*. Friburg: Association Baradero-Fribourg/Bibliothèque Cantonale et Universitaire de Fribourg.
- Mauron, Ch.** (1999). "Des Alpes à la pampa". A: Ch. Mauron; I. Salaberry (ed.). *L'armaili et le gaucho: de los Alpes a la pampa* (pàg. 16-37). Friburg: Association Baradero-Fribourg/Bibliothèque Cantonale et Universitaire de Fribourg.
- McSeveney, S.** (1987). "Immigrants, the literacy test, and quotas: Selected American history college textbooks' coverage of the congressional restriction of European immigration, 1917-1929". *The History Teacher* (vol. 21, núm. 1, pàg. 41-51).
- Melossi, D.** (2003). "In a peaceful life: Migration and the crime of modernity in Europe/Italy". *Punishment and Society* (vol. 5, núm. 4, pàg. 371-397).

Montero Pérez de Tudela, E. (2008). *La délinquance des étrangers: criminalité, récidive et les facteurs influençant le retour en prison*. Tesi doctoral en criminologia presentada a l'Institut de Criminologia y Dret Penal de l'Escola de Ciències Criminals de la Universitat de Lausana.

Nicoulin, M. (1999). "Le futur souffle déjà et toujours dans les vents de l'histoire". A: Ch. Mauron; I. Salaberry (ed.). *L'armailli et le gauchó: de los Alpes a la pampa* (pàg. 9-15). Friburg: Association Baradero-Fribourg/Bibliothèque Cantonale et Universitaire de Fribourg.

Pinatel, J. (2001). *Histoire des sciences de l'homme et de la criminologie*. París: L'Harmattan.

Rea, A.; Tripiet, M. (2003). *Sociologie de l'immigration*. París: La Découverte.

Salaberry, I. (1999). "Des semences de pommes de terre dans les poches". A: Ch. Mauron; I. Salaberry (ed.). *L'armailli et le gauchó: de los Alpes a la pampa* (pàgs. 38-69). Friburg: Association Baradero-Fribourg/Bibliothèque Cantonale et Universitaire de Fribourg.

Scarzanella, E. (1999). *Italiani malagente: Immigrazione, criminalità, razzismo in Argentina, 1890-1940*. Milà: Franco Angeli.

Scarzanella, E. (2002). *Ni gringos ni indios: inmigración, criminalidad y racismo en Argentina, 1890-1940*. Buenos Aires: Universidad Nacional de Quilmes Ediciones.

Schmid, C. (2000). *Language ideologies: Critical perspectives on the Official English Movement - Volume 1: Education and the social implications of official language* (cap. 3). Mahwah/Urba: Lawrence Erlbaum. <<https://secure.ncte.org/forms/contactus>> [Data de consulta: 30 de novembre del 2003].

Sellin, T. (1938). *Culture conflict and crime*. Nova York: Social Science Research Council. [Traducció francesa: *Conflits de culture et criminalité* (1984). París: Pedone.]

Shaw, C. R.; McKay, H. D. (1942). *Juvenile delinquency and urban areas*. Chicago: University of Chicago Press.

Solberg, C. (1969). "Immigration and urban social problems in Argentina and Chile, 1890-1914". *The Hispanic American Historical Review* (vol. 49, núm. 2, pàg. 215-232).

Stepan, N. L. (1991). *The hour of eugenics: Race, gender and nation in Latin America*. Ithaca: Cornell University Press.

Teti, V. (1993). *La razza maledetta: Origini del pregiudizio antimeridionale*. Roma: Manifesto-libri.

Thomas, G.; Morgan-Witts, M. (1974). *Voyage of the damned*. Nova York: Stein and Day.

Tonry, M. (ed.) (1997). "Ethnicity, crime and immigration: Comparative and cross-national perspectives". *Crime and Justice* (vol. 21). Chicago: University of Chicago Press.

Tournier, P. (1997). "Nationality, crime, and criminal justice in France". *Crime and Justice* (vol. 21, pàg. 523-551).

Wacquant, L. (1999). "Suitable enemies: Foreigners and immigrants in the prisons of Europe". *Punishment and Society* (vol. 1, núm. 2, pàg. 215-222).

Zangwill, I. (1975). *The Melting Pot: Drama in Four Acts*. Nova York: Arno Press [publicació original de 1908].

